

Kokemus palautteena

Teemoja nuorisokodin omaohjaajatyöskentelyn loppuhaastatteluun

Sosiaalialan koulutusohjelma,
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö
29.10.2010

Jori Vähälummukka

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma		Sosionomi (AMK)	
Tekijä/Tekijät			
Jori Vähälummukka			
Työn nimi			
Kokemus palautteena : Teemoja nuorisokodin omaohjaajatyöskentelyn loppuhaastatteluun			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Syky 2010	40 + 1 liite	
TIIVISTELMÄ			
<p>Tässä monimuotoisessa opinnäytetyössä tavoitteeni oli laatia nuorisokodin omaohjaajatyöskentelyn päätös vaihetta varten teemahaastattelurunko, jonka tehtävänä on auttaa ohjaajia keräämään nuorilta palautetta laitoksen toiminnasta käsittelemällä nuoren kokemusta laitoksessa asumisesta. Ensisijainen tavoitteeni oli luoda palveluntoteuttajalle toiminnan arviointiin työkalu, jossa hyödynnetään palvelunsaajan arviota palvelun onnistumisesta. Tarkoitukseni on, että kokemuksen kertominen toimii myös nuoren identiteettityön välineenä.</p> <p>Esitän kehittämistehtäväni voimaantumisosprosessin viitekehityksessä. Voimaantujina prosessissa ovat sekä työntekijä, joka saa välineen parempaan työskentelyyn, että nuori, jonka eduksi työntekijä toimii. Ohjaajan ja nuoren vuorovaikutussuhteen määrittelin tehtävässä dialogiseen vuorovaikutusorientaatioon perustuvaksi pedagogiseksi suhteeksi. Haastattelurungon teemat perustuvat lastensuojelulaitostutkimuksessa esiin tulleisiin lasten ja nuorten kokemuksiin sijaishuollosta. Rungon tavoitteena on siten lisätä nuorten osallistumista laadukkaaseen huollon määrittelyyn.</p> <p>Kehittämistehtävän tuloksena syntyi haastattelurunko, joka sisältää viisi teemaa: sijoituksen tavoite, laitoksen ja työntekijöiden toimintakäytännöt, suhteet työntekijöiden ja asuintovereidensä kanssa, voimavarat tulevaisuuden varalle sekä yleiskokemus. Avaan teemoja lyhyellä johdantokappaleella ja tarjoan niihin joitakin lisäkysymyksiä haastattelutilannetta varten. Opinnäytteeni raportti toimii näin ollen oppaana haastattelurungon käyttöön.</p> <p>Haastattelurunkoon valitsemani teemat kattavat käyttämässäni aineistossa esiintyneet keskeiset kokemusten sisältöalueet. Nuorisokotia varten suunniteltu runko soveltuu käytettäväksi laajemminkin, koska sen perustana oleva aineisto koskee lastensuojelun laitoshuoltoa yleensä. Omaohjaajasuhteeseen mahdollisesti liittyvistä ristiriidoista johtuen haastattelurungon käyttö voi olla haastavaa, erityisesti työntekijöiden toimintaa koskevien teemojen osalta. Jotta palautetta kannattaa kerätä työssä kuvatulla tavalla, sillä on oltava jotain merkitystä käytännön kannalta. Tässä opinnäytetyössä en kuitenkaan tarkastellut palautteen soveltamista toiminnan kehittämiseen. Jatkohankkeissa on syytä tarkastella hahmotellun menetelmän avulla hankitun palautteen käsittelytapoja ja siihen reagoimista.</p>			
Avainsanat			
nuorisokoti, osallisuus, palaute, teemahaastattelurunko, voimaantuminen, vuorovaikutus			

Degree Programme in		Degree
Social Services		Bachelor of Social Services
Author/Authors		
Jori Vähälummukka		
Title		
Experience as Feedback : Themes for a Final Interview in a Youth Home		
Type of Work	Date	Pages
Final Project	Autumn 2010	40 + 1 appendix
<p>ABSTRACT</p> <p>My objective in this functional project was to create a thematic interview frame which could be used by keyworkers of a youth home in the final interview with a young person. The idea was that the experience described by the young person who had lived in the unit could be seen as feedback of the unit's functioning. Therefore my primary objective was to create a tool for evaluation. I saw the examination of the experience in the interview also as a way of constructing the young person's identity.</p> <p>I presented my development project in the frame of an empowerment process. The subjects of empowerment in this case were both the keyworker and the young person. The project enabled the keyworkers to do their job better and the young person to benefit from the improved quality of work. I defined the relationship between a keyworker and a young person as educational relationship based on the dialogical orientation of interaction. I collected the themes of the interview frame from studies on children's and young people's experiences of residential care. The purpose of the interview frame was therefore to support young people's participation in defining the quality of care.</p> <p>An interview frame was put together as a product of the project including five themes: aims of the care, methods of the unit and its supervisors, relationships with supervisors and co-habitants, future resources and overall experience. I introduced the reader of the report to each theme and I gave some examples of additional questions for the interview. Thus the report functioned as a guide to the use of the frame.</p> <p>The themes of my interview frame covered the common areas of experiences that came up in the studies I used as the base of my project. The frame may be used also in other residential homes because it is based on studies that concern children's residential care in general. Because of the potential conflicts related to the relationship between a keyworker and a young person the use of the interview frame may be challenging, especially when the themes concerning employees' actions are discussed. In order to justify the described way of collecting feedback it must lead to real actions. However, in this project I did not yet consider the implications of the feedback. In future projects the focus should be directed to the analysis of the feedback and to the ways of reacting to its implications.</p>		
Keywords		
empowerment, feedback, interaction, participation, thematic interview frame, youth home		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	SIJAISHUOLTO JA NUORISOKODIT TUTKIMUSKOhteena JA TOIMINTAYMPARISTONA	3
2.1	Lastensuojelulaitokset lastensuojelun kentässä	3
2.2	Sijaishuolto lasten ja nuorten näkökulmasta	5
2.3	Lastensuojelulaitosten toiminta ja työmenetelmät	7
2.4	Nuorisokodit Helsingissä	11
3	PEDAGOGIIKKA JA DIALOGI OMAHOITAJASUhteESSA	13
3.1	Sosiaalipedagoginen näkökulma nuorisokasvatuksessa	13
3.2	Pedagoginen suhde omahoitajatyön perustana	14
3.3	Vuorovaikutuksen orientaatiot ja suhdepositiot	16
4	KOKEMUSTEN KUVAAMINEN HAASTATTELUSSA	17
4.1	Kehittämistehtävä voimaantumisprosessina	17
4.2	Kokemusten muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä sijaishuollossa	20
4.3	Omaohjaaja haastattelijana ja kertojan tukena	21
4.4	Haastattelurungon perustana oleva aineisto	24
5	LOPPUHAASTATELUN TEEMAT	25
5.1	Sijoituksen tavoitteet	25
5.2	Laitoksen ja työntekijöiden toimintakäytännöt	26
5.3	Suhteet työntekijöiden ja asuintovereiden kanssa	28
5.4	Voimavarat tulevaisuuden varalle	30
5.5	Yleiskokemus	32
6	ARVIOINTI	34
7	POHDINTA	37
	LAHTEET	38
	LIITE Teemahaastattelurunko	

1 JOHDANTO

Monimuotoinen opinnäytetyöni liittyy nuorten itsenäistymistä tukevaan ohjaustyöskentelyyn nuorisokodeissa. Lasten ja nuorten kasvatuksessa, erityisesti sijaishuollossa, aikuisten toimintaan liittyy erottamattomana osana vallankäyttö. Kasvatuksessa on kuitenkin kyse muustakin kuin valvonnasta ja kontrolloinnista. Tässä opinnäytetyössä tarkastelen aikuisen ja nuoren välistä vuorovaikutusta kohtaamisen ja yhteisymmärryksen mahdollisuuden näkökulmasta.

Tässä raportissa kuvaan kehittämistehtäväni, jossa tavoitteena oli laatia nuorisokodin omaohjaajatyöskentelyn päätösvaihetta varten teemahaastattelurunko. Sen tarkoitus on auttaa ohjaajia hankkimaan nuorelta palautetta siitä, miten laitos on nuoren kokemuksen mukaan onnistunut tehtävässään hänen kohdallaan. Haastattelurungon teemat ja kysymykset perustuvat lastensuojelulaitoksiin kohdistuneissa tutkimuksissa havaittuihin ominaisuuksiin, jotka perustelevat lastensuojelulaitosten tarkoituksenmukaisuutta lasten ja nuorten näkökulmasta. Runkoon perustuvaa haastattelua voidaan käyttää laitoksen toiminnan arviointivälineenä, koska sen teemat ja kysymykset on johdettu tutkimusten pohjalta määritellyistä hyvän hoidon kriteereistä.

Haastattelurungon tukemana ohjaajat voivat auttaa nuorisokodista itsenäistyviä nuoria jakamaan ja käsittelemään kokemuksiaan laitoksessa asumisesta. Tästä näkökulmasta haastattelu soveltuu omaohjaajatyöskentelyn identiteettityöhön. Näin se palvelee myös pyrkimyksiä yhtenäistää ammatillista omahoitajatyötä, joka Timonen-Kallion (2007: 71) mukaan näyttäytyy usein arkisena puuhasteluna ja arjen elämisenä siksi, että työn dokumentointi ja arviointi on sattumanvaraista.

Tehtävän valinta perustuu ammatilliseen kiinnostukseeni lastensuojelu- ja ohjaustyötä kohtaan. Olen työskennellyt ohjaajana nuorisokodissa ja havainnut, että tavat päättää ohjaajan ja nuoren välinen yhteistyö ja kerätä palaute laitoksessa vietetystä ajasta vaihtelevat. Tämä johtuu ymmärtääkseni siitä, että vaikka asiakasprosessilla on määritelty rakenne ja laitoksessa on käytäntöjä ja traditioita, joita kaikki työntekijät noudattavat, on myös työskentelyn alueita, joihin ei ole olemassa tarkkoja ohjeita. Tehtävälläni haluan kehittää tutkimustietoon perustuen yhtä tällaista aluetta.

Omaohjaajatyöskentelyn kehittämisellä on myös työelämän tilaus. Timonen-Kallion (2007: 51-52) mukaan on välttämätöntä kiinnittää huomiota lastenkotityön jokapäiväisiin työkäytäntöihin ja rutiineihin, joilla opetetaan arjen ja sosiaalisen kanssakäymisen taitoja ja joilla vastataan lastensuojelullisiin ja kasvatuksellisiin haasteisiin. Lastenkotien hoito- ja kasvatustyöstä on saatavilla vähän suomalaista tutkimustietoa. Alan tutkimuksista näyttää puuttuvan omahoitajatyön ja lähikasvatuksen lähempi tarkastelu. Ammatilliset työmenetelmät – etenkin lastensuojelun laitoshoidon kasvatusta ja ohjaustyön menetelmät – ja niiden taustalla vaikuttava teoreettinen ajattelu eivät ole olleet sosiaalityön tutkimuksen kohteena.

Tässä raportissa lähdän liikkeelle kehittämistehtäväni toimintaympäristön kuvauksesta. Esittelen aluksi sijaishuollon laitoshoidon lähtökohtia ja tavoitteita sekä asiakaskuntaa. Kuvaan myös lastensuojelulaitoksessa tehtävää työtä, jonka kehittämiseen tehtäväni liittyy. Käsittelen lyhyesti myös Helsingin nuorisokoteja, jotta niiden omalaatuisuus sijaishuollon kentässä hahmottuu lukijalle. Tämän jälkeen esittelen kehittämistehtäväni teoreettista viitekehystä, joka perustuu sosiaalipedagogiseen nuorisokasvatuksen teoriaan. Keskeisinä käsitteinä ovat pedagoginen suhde sekä vuorovaikutuksen orientaatio ja suhdepositio.

Neljännessä luvussa esittelen kehittämistehtäväni voimaantumisprosessin viitekehyksessä. Käsittelen kokemuksen muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä sijaishuollossa ja tarkastelen teemahaastattelua kokemusten kuvaamisen keinona omohjaajan ja nuoren välisessä vuorovaikutuksessa. Kiinnostukseni on omaohjaajan mahdollisuudessa käyttää tätä tiedonhankintamenetelmää palautteen hankkimiseen. Esittelen myös materiaalin, jonka pohjalta muodostin haastattelurungon. Viidennessä luvussa esittelen teemat, jotka valitsin haastattelurunkoon. Sen jälkeen arvioin kehittämistehtävän onnistumista ja sen hyödynnettävyyttä. Lopuksi pohdin työskentelyn aikana heränneitä kysymyksiä.

2 SIIJAISHUOLTO JA NUORISOKODIT TUTKIMUSKOHTENA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

2.1 Lastensuojelulaitokset lastensuojelun kentässä

Lastensuojelun tehtävänä on vaikuttaa lasten yleisiin kasvuoloihin, tukea huoltajia kasvatustehtävässään ja varsinaisesti suojella lasta, jotta lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun toteutuvat (Lastensuojelun käsikirja 2009a). Lastensuojelu jaetaan ehkäisevään lastensuojeluun ja varsinaiseen lastensuojeluun. Edellisellä tarkoitetaan väestön suureen osaan kohdennettavia toimia, jotka yleisellä tasolla vaikuttavat lasten ja nuorten hyvinvointiin. Tähän voidaan lukea esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä ja lasten terveydenhuollossa lapsille ja perheille annettu tuki. (Lastensuojelulaki 2007/417, 3a §.)

Varsinainen lastensuojelu, josta vastaa kunnan sosiaalitoimi, voidaan jakaa lastensuojelutarpeen selvityksen ja asiakassuunnitelman tekemiseen, avohuollon tukitoimien järjestämiseen sekä kiireelliseen sijoittamiseen ja huostaanottoon, joihin liittyvät sijaishuolto ja jälkihuolto (Lastensuojelulaki 2007/417, 3 §). Lastensuojelulaki (2007/417, 34 §) korostaa avohuollon tukitoimia ensisijaisina keinoina perheiden tukemisessa. Tästä huolimatta lasten ja nuorten sijoitukset kodin ulkopuolelle sekä huostaanotot ovat lisääntyneet. Huostaanotettujen lasten määrä ja osuus kaikista lapsista kääntyi 1990-luvun puolivälissä nousuun, ja 16-17-vuotiaiden osuus on kasvanut huomattavasti erityisesti vuosituhannen alusta lähtien (Lastensuojelu 2008: 5).

Perusteina huostaanotolle ovat puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen tervettä kehitystä. Toisaalta sijaishuolto on järjestettävä, jos lapsi vaarantaa terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidetyn rikoksen tai muulla vastaavalla käyttäytymisellään. Ennen huostaanottoa on avohuollon tukitoimien täytynyt osoittautua riittämättömäksi keinoksi järjestää lapsen huolenpito, ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 2007/417, 40 §.)

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 2007/417, 49 §). Lastensuojelun käsikirjan (2009b) mukaan sijaishuollon tarkoituksena on turvata lapsen

tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaan kodin ulkopuolella.

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhe- tai laitoshoidona tai muulla tavalla (Lastensuojelulaki 2007/417 49 §). Suomalaista lastensuojelua on pidetty laitosvaltaisena (Laakso 2009: 28). Vuonna 2008 Suomessa oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna yhteensä 16608 lasta ja nuorta, eli 1,3 % alle 18-vuotiaista. Heistä noin kolmasosa oli perhehoidossa, toinen kolmannes laitoshoidossa, viidesosa ammatillisessa perhekotihoidossa ja loput muussa hoidossa, kuten itsenäisessä tuetussa asumisessa. Laitoshoito käsittää muun muassa lastensuojelulaitoksia, perhekuntoutusyksiköitä, koulukoteja, päihdehoitolaitoksia ja kehitysvammalaitoksia. (Lastensuojelu 2008: 2-4.)

Lasten avo- ja sijaishuoltoa järjestäviä lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset (Lastensuojelulaki 2007/417, 57 §). Lastenkotityötä tutkineen Riitta Laakson (2009: 5) mukaan lastenkotityöhön ja lastensuojelulaitoksiin liittyvä käsitteistö on sekavaa ja vakiintumatonta. Käsite lastensuojelulaitos kattaa monenlaisia yksiköitä. Suomessa on valtion kuuden ja järjestöjen kahden koulukodin lisäksi noin 600 muuta lastensuojelulaitosta ja ammatillista perhekotia (emt. 16). 2000-luvun aikana yksiköistä käytetyt nimikkeet ovat lisääntyneet. On muun muassa lastenkoteja, koulukoteja, nuorisokoteja, oppilaskoteja, pienryhmäkoteja, perheryhmäkoteja ja ammatillisia perhekoteja. Nimen perusteella laitoksen toiminnan toiminnan painotusta, työskentelytapoja tai yksikön suuruutta on vaikea päätellä. (emt. 36.) Esimerkiksi lasten-, nuoriso-, koulu- ja perheryhmäkodeissa henkilökunta työskentelee yleensä vuoroissa, kun taas perhekodeissa työntekijät asuvat yksikössä. Asumisharjoittelun työntekijät puolestaan saattavat työskennellä muualta käsin. (Reinikainen 2009: 9.)

Sijaishuollon tarjoamille kasvuolosuhteille on asetettu valtakunnallisissa sijaishuollon laatukriteereissä (2004: 13) tavoitteeksi, että niissä lapsen huolto, hoito ja kasvatus toteutuvat siten, kuin se on määritelty lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa. Kehittymisen ja itsenäistymisen mahdollisuudet olisivat siis vähintään samanlaiset kuin omassa kodissa kasvavilla lapsilla ja nuorilla keskimäärin on. On kuitenkin todettu, että olosuhteiden tulisi tarjota enemmän voimavaroja kuin lasten keskimääräisissä oloissa, jotta sijoitettujen lasten ja nuorten aiemmista kokemuksista johtuvat kasvun esteet voitettaisiin (Reinikainen 2009: 10).

Laitoshuoltoa kohtaan suhtaudutaan melko kielteisesti, ja sitä pidetään epätoivottuna, ei-arvostettuna ja huonosti resursoituna viimeisenä vaihtoehtona (Reinikainen 2009: 10). Laitos ja koti, laitosisuus ja kodinomaisuus nähdään yleensä toistensa vastakohtina. Kotiin liitetään vahvana oletus läheisistä ihmissuhteista sekä rakastavista ja huolehtivista vanhemmista. Laitoksiin puolestaan liitetään tiukat, kaikkia koskevat säännöt ja rutiinit sekä viranomaistyön tunneneutraalisuus ja rationaalisuus. (Laakso 2009: 17.) Laitoksiin liittyy tavalla tai toisella tavanomaisesta eroavia piirteitä. Laitosarkea verrataan usein keskiluokkaiseen keskivertoelämään, mikä ei tee oikeutta laitosten todelliselle arjelle. Joillekin sijoitetuille laitos mahdollistaa ”normaaliin” elämään kuuluvia asioita, jotka eivät ole olleet heille aiemmin mahdollisia. (Pösö – Jahnukainen – Kekoni 2004: 13.)

Ruotsissa nuorisokoteja tutkineen Levinin (2004: 279-280) mukaan lastensuojelulaitos tulisi ymmärtää keinotekoisena ”kotiympäristönä”, jossa henkilökunta välittää nuorille yleisiä yhteiskunnallisia ja inhimillisiä arvoja pitämällä heistä hyvää huolta parhaansa mukaan. Normaalialia kotielämää on hänen mukaansa kuitenkin varsin vaikea matkia uskottavasti, sillä laitos on henkilökunnalle tavallinen työympäristö, mutta monelle nuorelle se on vieras, pelottava ja nöyryyttävä paikka elää. Mikäli laitoksen toimintatavat ovat heikolla teoreettisella pohjalla ja työtehtävien määrittelyssä on epäselvyyttä, työllä on vaarana supistua kaikkein välttämättömmimpiin laitoisrutiineihin, lähinnä sen kontrollointiin, kuinka laitoksen nuoret toimivat ja käyttäytyvät. (emt. 279-280.)

2.2 Sijaishuolto lasten ja nuorten näkökulmasta

Kodin ulkopuolisiin sijoituksiin on monia syitä. Pääkaupunkiseudulla huostaanottojen kriteereistä tehdyn selvityksen (Myllärniemi 2006: 68-69) mukaan eniten huostaanoton tarvetta aiheuttaneita tekijöitä olivat vanhempien päihdeongelmat, vaikeudet tai kyvyttömyys vanhemmuudessa, lapsen perushoidon puutteet sekä asianosaisten toive sijoituksesta. Perheiden tilanteisiin liittyi usein myös vanhempien mielenterveysongelmia ja uupumusta, vuorovaikutuksen vaikeuksia ja sisäisiä ristiriitoja. Tavallisin alle 12-vuotiaiden lasten huostaanoton tarvetta aiheuttava tekijä oli vanhempien päihteidenkäyttö. Nuorten kohdalla tavallisimmat huostaanoton tarvetta aiheuttavat tekijät olivat lapsen rajaton käytös ja ristiriidat kotona sekä kouluvaikeudet ja päihteidenkäyttö. Vuonna 2004 suurin osa (33 %) pääkaupunkiseudulla uusista sijoituksista koski 13-17-vuotiaita nuoria (emt. 114).

Tutkimuskatsauksen kaikista vuosina 2000-2007 Suomessa julkaistuista lastensuojelututkimuksista tehneen Tuija Erosen (2007: 25) mukaan tutkimustieto lapsista sijaishuollossa on valikoitunutta ja sirpaleista sekä painottunut yksittäisten tutkijoiden intressien mukaan. Sijaishuollon tutkimuskiinnostus on kohdistunut lähinnä erityisdiagnosoituihin lapsiin sekä erityiskasvatuksellisiin tarpeisiin. Laitoksissa asuvien lasten psykososiaalisia oireita on kartoitettu muutamissa lastenkodeissa lähinnä psykiatrisen orientaation pohjalta ja niissä on tuotu esiin huoli lasten psykiatrisen ja psykososiaalisen hoidon tarpeesta. (emt. 29-30.) Ääri-ilmioihin kohdistuvat tutkimukset koskevat vain murto-osaa sijaishuollossa olevista lapsista ja nuorista, joten yleistysten tekeminen huostaanotettujen lasten tilanteesta on niiden perusteella ongelmallista.

Kansainvälisen laitostutkimuskentän kahdesta päätrendistä ensimmäinen keskittyy laitoksissa asuvien lasten ja nuorten kehityksellisen psykopatologian tutkimiseen ja toinen laitoshoidon vaikuttavuuden tutkimiseen. Lasten ja nuorten sijaishuoltokokemuksista tiedetään kuitenkin hyvin vähän. Laitostutkimuksessa laitoksessa asuvien lasten ja nuorten kokemusten tutkimus on sivuutettu. Lapsia on mitattu, arvioitu ja havainnoitu, mutta heidän omaa ymmärrystään, merkityksenantoaan tai toimintastrategioitaan ei ole kysytty. (Pösö ym. 2004: 8.) Lasten ja nuorten ääni ei ole juurikaan kuulunut sijaishuoltoon koskevassa tutkimuksessa eikä myöskään huollon käytännöissä, suunnitelmissa tai päätöksissä. Sijaishuollossa ollessaan he ovat usein tunteneet itsensä sivullisiksi ratkaisuja tehtäessä. (Fox – Berrick 2007: 46.)

Lastensuojelulaitoksissa eläneiden lasten ja nuorten kokemuksia on tutkittu viime vuosina Suomessa (esim. Pösö 2004; Reinikainen 2009). Pösö (2004: 20-21) tarkasteli koulukodissa olemisen kokemusta tilana ja elämänvaiheena. Näkökulman tarkoituksena oli tavoittaa koulukodissa asuvien nuorten kokemuksia teoreettisesti mahdollisimman neutraalilla tavalla ja antaa nuorille tila määrittää koulukoti omalla tavallaan. Pösön etnografisen tutkimuksen aineisto koostui kahdessa valtion koulukodissa tehdyistä havainnoista, nuorten haastatteluista (n=42) ja heidän ottamistaan valokuvista sekä nuoria koskevista sijoitusasiakirjoista.

Nuorten kertomuksissa koulukodin merkitys suhteutui edeltäneisiin elämänvaiheisiin. Koulukodin asema viimesijaisena sijoituspaikkana tarkoittaa useimpien asukkaiden kohdalla sitä, että koulukotiin siirtymistä on edeltänyt yksi tai useampi sijoitus johonkin muuhun sijaishuoltomuotoon. Pösön haastattelemat kokivatkin koulukodin pääasiassa

viimeisenä vaihtoehtona, jonne jouduttiin tai laitettiin. Nuorten koulukotivaiheen ihmissuhteista merkittävimmät painoutuivat omaan ikäluokkaan eli sisaruksiin tai ystäviin. Palvelujärjestelmän aikuiset koettiin etäisinä. Työntekijät eivät tavoittaneet nuorten kokemuksia ja tarpeita eivätkä nuoret muodostaneet heihin suhteita varauksetta. (Pösö 2004: 117-118.)

Pösön tutkimushenkilöt kokivat jääneensä näkymättömiksi, kuulumattomiksi ja sivuuteiksi omaa elämäänsä koskevissa muutostilanteissa, kuten koulujen ja sijoituspaikkojen vaihdoissa. Nuoret kertoivat koulukodissa selviytymisen strategioistaan, joiden avulla itseä loukkaavat käytännöt etäännyttiin. Useimmilla hiljainen sopeutuminen ja ulkopuolisten odotuksiin mukautuminen olivat hallitsevia strategioita. Joillakin kokemus siitä, ettei ole vaikutusmahdollisuuksia elämäänsä eikä mitään menetettävää, johti käsitykseen oikeudesta turvautua väkivaltaan itsensä kuuluviin ja näkyviin saamiseksi. (Pösö 2004: 118-119.)

Reinikainen (2009) haastatteli nuorisokotikokemuksia käsittelevää väitöstutkimustaan varten Mannerheimin Lastensuojeluliiton Helsingin yhdistyksen ylläpitämästä vuonna 1957 perustetusta nuorisokodista sen toiminnan aikana itsenäistyneitä nuoria (n=34). Häntä kiinnosti entisten asukkaiden kokemukset nuorisokodissa elämisestä ja sen hoito- ja kasvatustoiminnasta sekä heidän selviytyminen aikuisena.

Reinikaisen (2009: 141) keskeinen havainto oli, että kokemuksena nuorisokodissa asuminen oli siellä asuville nuorille yksilöllinen ja erilainen. Haastatteluista ilmeni, että sama nuorisokoti samaan aikaan voi olla sen asukkaille hyvinkin erilainen. Äärimmillään yleiskokemusta nuorisokodista luonnehdittiin painajaiseksi ja toisaalta ihanaksi, oikeaksi kodiksi. Kokemukseen vaikutti ennen kaikkea se, miten laitos vastasi nuorten yleisinhimillisin mutta yksilöllisesti akuutteihin tarpeisiin. Havainto tuki aikaisempien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan lasten ja nuorten ryhmäkoteja koskevissa näkemyksissä ryhmäkodit eroavat toisistaan monella tavalla ja että samassa lastensuojelulaitoksessa samoihin aikoihin asuminen ei tarkoita samanlaisten kokemusten jakamista (emt. 139).

2.3 Lastensuojelulaitosten toiminta ja työmenetelmät

Lastensuojelulaitosten toimintaan liittyy käsitteellinen moninaisuus (Laakso 2009: 40). Niiden toiminta perustuu voimassa olevaan lainsäädäntöön, mutta ne poikkeavat toisis-

taan muun muassa toimintakulttuurin, organisatorisen rakenteen ja hoitoideologian perusteella. Laitoksissa on käytössä erilaisia teoreettisia viitekehyksiä ja toimintamalleja, joihin kunkin yksikön hoito ja kasvatusta perustuu ja joiden avulla ne voivat korostaa toimintansa piirteitä. Yksiköissä käytetyt työmenetelmät vaihtelevat asiakkaiden tarpeiden mukaan ja riippuvat myös työntekijöistä. (Hoikkala 2003: 8; Laakso 2009: 40.)

Laitostyöstä on kirjoitettu hoitona, erityisenä huolenpitona sekä kasvatuksena ja sen terapeutista luonnetta on korostettu. Tähän on vaikuttanut se, että Suomessa laitostyötä ja sen kehittämistä on tarkasteltu lähinnä mentelmien kehittämisen näkökulmasta. Kehittämishankkeet näyttävät suuntautuneen sisällöllisesti kunkin yksittäisen toimijan intressien mukaisesti, samoin käytetyt käsitteet. (Laakso 2009: 40) Työmenetelmistä ovat kirjoittaneet muun muassa lastensuojelulaitoksessa työskennelleet psykologit sekä lasten ja nuorten psykiatrisilla osastoilla työskennelleet psykiatrit ja hoitotyöntekijät (Hoikkala 2003:8). Esimerkiksi pääkaupunkiseudun laitospyskologien opintopiirin esitelmistä on koottu julkaisu (Tervonen-Arnkil 2000), joka esittelee menetelmiä, joilla voidaan vastata sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten vaativiin ja erityisiin hoidon tarpeisiin.

Laakson (2009: 15, 56) tavoitteena oli väitöskirjatutkimuksessaan kuvata, jäsentää ja käsitteellistää lastenkotityötä, joka on ollut tutkimuskiinnostuksen ulkopuolella. Tutkimuksen tavoitteena oli tehdä näkyväksi lastenkotityöhön sisältyviä ulottuvuuksia ja löytää sellaisia käsitteitä, jotka tiivistäisivät ja toisivat esille lastenkotityön keskeisiä sisältöjä ja ulottuvuuksia. Laakson etnografian aineistona oli kahdessa lastenkodissa tehdyt havaintomuistiinpanot, tutkimuspäiväkirja, työntekijöiden haastattelut, yhden lastenkotiosaston päivittäiset lapsikohtaiset raportit sekä lastenkotien toimintaideologiaa ja työskentelyprosessia kuvaavat vuosikertomukset, laatukäsikirjat, tilastotiedotteet ja erilaiset työskentelyssä käytettävät lomakkeet. (emt. 102.)

Laakso (2009: 109) jäsentää lastenkotityön neljään ulottuvuuteen. Ensimmäisen ulottuvuuden hän nimeää arkiseksi huolenpidoksi, joka tarkoittaa lastenkotityön näyttäytymistä varsin tavanomaiselle arjen pyörittämiselle ja lapsista huolehtimiselle. Ulottuvuus edustaa lastensuojelulaitostyön lähestymistapaa, jossa hoidon ja menetelmien sijaan työ käsitetään ensisijassa arjen jakamisena lasten ja nuorten kanssa (emt. 41). Työhön kuuluu keskusteluja, lasten asioiden hoitamista ja lasten kanssa oleskelua. Tärkeinä pide-

tään säännöllisiä ruokailuja, selkeää päivärytmiä ja arjen tapahtumien ennakoitavuutta, joiden ajatellaan jäsentävän lapsen elämää ja tuovan siihen turvallisuutta. (emt. 136.)

Myös Törrönen (1999: 76-88) kuvaa lasten laitotarkea käsittelevässä etnografiassaan lastenkodin arjen toimintojen toistuvuutta ja ennakoitavuutta. Törrösen kuvauksessa lastenkodin päivä etenee päiväohjelman mukaisesti lähes omalla painollaan. Törrösen tutkimille laitoksille oli yhteistä ”kurinalaisen elämänrytmin ideaali”, jonka pohjalta lapsille opetetaan tietty päivärytmi: aamulla ylös, säännölliset ruokailut ja illalla nukkumaan (emt. 75).

Perushoitoon kuuluvien fyysisten perustarpeiden, kuten ruuan antaminen, vaatettaminen, levon turvaaminen ja puhtaudesta huolehtiminen, lisäksi arkiseen huolenpitoon kuului ajatus välittävästä kanssakäymisestä, jolla viitataan sosiaalisiin ja emotionaalisiin tekijöihin, läheisiin suhteisiin ja toisesta välittämiseen. Arkisen huolenpidon ulottuvuuteen liittyy myös työntekijöiden tavoite tarjota lapsille mahdollisimman normaalia lapsen arkea kodinomaisessa laitoksessa ja välittää kulttuuriin liittyviä tapoja ja tottumuksia. (Laakso 2009: 137.)

Lastenkotityön toisen ulottuvuuden Laakso (2009: 180) nimeää lasten kanssa tehtäväksi työksi, joka tarkoittaa aikuisten ja lasten välisiin suhteisiin perustuvaa työskentelyä. Huolenpidon ohella työntekijöiden toiminnan voi ymmärtää kasvatuksena, kontrollointina, lapsen arviointina, lapsen kuulemisena ja lapsen kokemusta tavoittelevana kanssakäymisenä. Ulottuvuuteen kuuluvat laitoksen arjessa tapahtuvat runsaat työntekijöiden ja lasten kohtaamiset, jotka kertovat työskentelyn yhteisöllisestä luonteesta. Usean työntekijän ja lapsen yhteiseen arkeen sisältyy yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden välinen ristiriita. Yhteinen arki luo puitteet siihen osallistuvien lukuisille kohtaamisille, joissa lapset voivat saada kaipaamaansa aikuisen tukea, rohkaisua ja puuttumista. Työntekijän ammatillisuudesta kertoo kyky hyödyntää näitä tilaisuuksia lapsen yksilöllisen kokemusmaailman huomioimiseen.

Keskeisenä työskentelymenetelmänä lastensuojelulaitoksissa on omahoitajamenetelmä, jolla tarkoitetaan nimetyn työntekijän sitoutumista lapsen tai nuoren suunnitelmalliseen ja pitkäjänteiseen hoitamiseen ja kasvattamiseen. Omahoitajamenetelmän tarkoitus on ensisijaisesti vastata lapsen yksilöllisiin hoidollisiin tarpeisiin, mutta sen tarkoitus on myös ”entistä perusteellisempi hoito- ja kasvatustyön hahmotus.” Omahoitajasuhde tähtää epävarman suhteen korvaamiseen pysyvällä ja luotettavalla aikuissuhteella.

Omahoitajatyöskentelyn tavoitteena on luottamuksen syntyminen työntekijän ja lapsen välille. Omahoitaja vastaa lapsen tai nuoren asioiden hoidosta, mutta tekee yhteistyötä työryhmänsä ja muiden hoitoon liittyvien asiantuntijoiden kanssa. (Karppinen 2000: 14.)

Laakson tutkimuksessa työntekijät pitivät luottamuksellisen suhteen rakentamista olennaisimpana asiana lasten kanssa työskenneltäessä, koska ensinnäkin heidän näkemyksensä mukaan lasten aikaisemmat kokemukset olivat horjuttaneet lasten luottamusta aikuisiin. Luottamuksen rakentamista pidettiin tämän takia haastavana ja kärsivällisyyttä vaativana. Suhdetta rakennettiin yhteisen tekemisen, yhdessä olemisen kautta sekä antamalla lapselle yksityistä aikaa ja huomiota. Toinen syy suhdetyön tärkeänä pitämiseen oli se, etteivät työntekijät voineet luottaa siihen, että lapsi saa varmasti tarvitsemansa tuen vanhemmiltaan. (Laakso 2009: 181.)

Lastenkodin henkilökunnalle kuuluu myös kontrollointitehtäviä. Työntekijät valvovat ja tarkkailevat lasten toimintaa ja joutuvat puuttumaan heidän käyttäytymiseen, etenkin tilanteissa, joissa rikotaan sääntöjä (Laakso 2009: 181-182). Lastensuojelulaissa (2007/417, 61-74 §) määritellään sijaishuollossa ja laitoshuollossa lasten ja nuorten rajoittamiseen liittyvät toimenpiteet ja työmenetelmät. Näitä pakotteita, rajoituksia ja erityisiä rajoituksia voidaan käyttää tarvittaessa lasta ja nuorta kohtaan hoidollisissa tarkoituksissa, ei rangaistuksena. Hallinnan rinnalla kanssakäymiseen kuului säännöistä neuvottelemineen, tilanteissa joustaminen sekä korostunut pyrkimys pysyä rauhallisena erityisesti ristiriitatilanteissa (Laakso 2009: 182).

Työntekijöiden tehtävänä on arvioida lapsia arjen keskellä. Sosiaalityöntekijän laatimassa huoltosuunnitelmassa asetettuja tavoitteita tarkennetaan yleensä laitoksissa laadittavilla hoito- ja kasvatussuunnitelmilla, joissa asetetaan konkreettisia kehittämistavoitteita lapsen tai nuoren käyttäytymiselle ja määritellään toimenpiteet, joilla tavoitteisiin päästään. Ne voivat sisältää myös erilaisia arvioinnin kohteita kuten perushuolenpidon, fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen, vapaa-ajan, koulunkäynnin sekä perhesuhteet. (Kyrönseppä – Rautiainen 1993: 76-77, 83-86.) Havaintojen ja arviointien pohjalta lastenkodin työntekijät, lapsen vanhemmat ja muut lapsen asian kanssa työskentelevät ammattilaiset rakentavat yhteistä ymmärrystä ja tarinaa lapsesta (Laakso 2009: 183).

Laakson (2009: 221) jäsenyyksen kolmas ulottuvuus on vanhempien kanssa tehtävä työ, jonka hän havaintojensa perusteella jakaa edelleen käytännölliseksi kasvatuskumppanuudeksi, vanhemmuuden kontrolloinniksi ja vanhemmaksi houkutteluun. Lastenkotityön neljännen ulottuvuuden Laakso nimeää hankaliksi aiheiksi, joita ovat työssä läsnä oleva lasten loukattu lapsuus, työntekijöiden heikosti määritelty ammatillisuus sekä työn yllätyksellisyys. Neljäs ulottuvuus kuvaa lastenkotityön poikkeuksellisia tilanteita, jotka kertovat lastenkodista erityisenä työskentelyn ympäristönä ja ammatillisena työnä. Loukatulla lapsuudella tarkoitetaan työntekijöiden arjen jakamista lasten kanssa, joiden asiakirjat ja kertomukset kertovat lapsen huolenpidon laiminlyönneistä. Laakso kirjoittaa kokeneidenkin työntekijöiden vaikeuksista kohdata työssä vastaan tuleva lapsuuden eriarvoisuus. (emt. 248-249.)

Heikosti määritellyllä ammatillisuudella Laakso (2009: 249) tarkoittaa palkkatyössä olevien lastenkodin työntekijöiden kiintymistä lapsiin ja heidän ottamaa vastuuta lapsen asioissa. Työntekijöillä on oikeus tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, jotka vaikuttavat hoitosuhteeseen. Yksityisyyden ja työhön sitoutumisen rajan määrittely kuuluu osana työn luonteeseen. Työn yllätyksellisyys viittaa lastenkotityössä läsnä olevaan inhimillisen käyttäytymisen arvaamattomuuteen. Lastenkotityössä työntekijät joutuvat esimerkiksi pitämään kiinni riehuvia lapsia ja loukkaamaan heidän ruumiillista koskemattomuuttaan, jos lapset ovat vaaraksi itselleen tai muille. Lapsen fyysinen vastustelu puolestaan loukkaa työntekijän ruumiin rajoja. (emt. 249.)

2.4 Nuorisokodit Helsingissä

Helsingin sosiaaliviraston organisaatiossa sijaishuollon järjestäminen kuuluu lapsiperheiden palvelujen vastuualueen tehtäviin. Sijaishuoltoa järjestävät nuorisokodit ovat osa itsenäistymistä tukevan toiminnan lohkoa, joka sisältää kaupungin neljän oman nuorisokodin lisäksi jälkihuollon erityispalvelut sekä neljä ostopalvelusopimuksen alaista nuorisokotia. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010a.) Nuorisokodit on tarkoitettu nimensä mukaisesti nuorisoikäisten sijaishuoltoapaikoiksi. Niissä asuvat ovat 13 – 20-vuotiaita, jotka tarvitsevat tukea itsenäistymisessä, koulunkäynnissä ja työelämään siirtymisessä. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010b.)

Nuorisokotien hoitoajatuksen kasvatustavoitteet painottuvat nuorten itsenäisessä elämässä tarvittavien tietojen ja taitojen kehittämiseen. Esimerkiksi Pukinmäen nuorisokodissa hoito ja kasvatustahtaa nuorten elämänhallintataitojen kehittämiseen ja yhteis-

kunnallisen subjektiuden muodostumiseen. Hoidon tavoitteena on, että nuori saavuttaa sellaiset tiedot ja taidot, joiden avulla hän nuorisokodista lähdettyään kykenee asumaan yksin itsenäisesti tai asumisharjoittelussa. (Pukinmäen nuorisokodin laatukäsikirja 2008.) Asumisharjoittelu on oleellinen osa nuorisokotien toimintaa Helsingissä. Kaupungin jokaisen nuorisokodin yhteydessä on asiakaspaikkoja, jotka on tarkoitettu itsenäistä asumista ohjaajien tuella harjoitteleville nuorille. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010b.)

Nuorisokodissa asuvat nuoret eivät ole niin sanotusti vaikeahoitoisia eikä heillä ole lastensuojelulain mukaisia erityisiä tarpeita. Nuorisokotiosastolla ei tehdä erityisen huolenpidon työtä, koska osaston nuorilla ei ole vakavia päihdeongelmia, he eivät käyttäydy säännöllisesti väkivaltaisesti eikä heillä ole psykoottistasoisia mielenterveysongelmia. (Pukinmäen nuorisokodin laatukäsikirja 2008.)

Nuorisokodissa ohjaajat ovat olennainen osa nuorten arkea laitoksessa, sillä he työskentelevät ympäri vuorokauden kolmessa vuorossa. Tämä mahdollistaa ohjaustilanteiden joustavan järjestämisen. Ohjaajan tehtäviin kuuluu osaston arjesta ja nuorten asioista huolehtiminen. Ohjaajat auttavat ja tukevat nuoria arkisissa asioissa, joiden suorittaminen ei nuorelta omin voimin onnistu. He antavat neuvoja ja tietoa, joiden avulla nuoret voivat tehdä itse ratkaisuja. Lisäksi ohjaajat pitävät yhteyttä nuorten perheisiin ja viranomaisverkostoihin. (Pukinmäen nuorisokodin laatukäsikirja 2008.)

Edellisessä luvussa kuvattuun tapaan ohjaajat myös valvovat ja kontrolloivat nuorten toimintaa. He havainnoivat nuorten liikkeitä osaston sisällä ja poistumisia sen ulkopuolelle. Havainnot dokumentoidaan asiakastietoihin. Ohjaajat pyrkivät pysymään tietoisina nuorten menoista, jotta he voivat tukea nuoria asioidensa hoitamisessa. Tässä käytetään apuna erilaisia aikatauluja kuten päivä- ja viikko-ohjelmia ja lukujärjestyksiä.

Nuorisokodeissa nuorilla on yleensä heille nimetty henkilökohtainen ohjaaja, niin kutsuttu omaohjaaja, joka vastaa nuorensa hoidosta ja kasvatuksesta. Kyseessä on siis edellä kuvattu omahoitajamenetelmä, mutta termiä on ilmeisesti muutettu itsenäistymistä tukevan toiminnan ajatukseen paremmin sopivaksi. Ymmärrän käsitteet omahoitaja ja omaohjaaja lähes samaa tarkoittaviksi. Erotuksena on työntekijän tehtävänimike ja työskentelypaikka. Omaohjaajatyöskentelyyn kuuluvat muun muassa omaohjaajatunnit, joiden tarkoituksena on mahdollistaa nuoren ja ohjaajan kahdenkeskeinen vuorovaiku-

tustilanne ja ihmissuhteen syntyminen. Näillä tunteilla on mahdollista käydä henkilökohtaisia ohjauskeskusteluja ja syventää suhdetta. (Timonen-Kallio 2009: 15.)

3 PEDAGOGIIKKA JA DIALOGI OMAHOITAJASUHTEESSA

3.1 Sosiaalipedagoginen näkökulma nuorisokasvatuksessa

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen nuorten laitoksessa tapahtuvaa sijaishuoltoa nuorisokasvatuksena, jonka teoria pohjautuu sosiaalipedagogiikkaan. Hämäläisen (2007: 170-171) mukaan nuorisokasvatuksen jäsenyyteen ja ymmärrykseen tarvitaan toimintateoreettista ja käytännöllistä pedagogista teoriaa, joka huomioi kasvatuksen sosiaalisen luonteen. Sosiaalipedagogiikka toimii tällaisena viitekehyksenä, koska sen teoriassa yhdistyvät sosiaalisen ja kasvatuksellisen toiminnan teoriat. Siinä ihmistä katsotaan sekä yksilöllisestä että yhteisöllisestä näkökulmasta, jolloin kasvatuksen painopiste on yksilön ja yhteisön välisen suhteen dynamiikassa.

Sosiaalipedagogiikassa korostuvat ajatukset kasvatuksen yhteiskunnallisesta ja yhteisöllisestä luonteesta, yhteisöllisten prosessien kasvatuksellisesta merkityksestä sekä sosiaalisen hädän lievittämisestä kasvatuksen keinoin (Hämäläinen 2007: 172). Tavoitteena on kehittää sellaisia konkreettisia kasvatuksellisia toimintamuotoja, joilla ehkäistään ihmisten syrjäytymistä ja tuetaan heidän yhteiskuntaan integroitumista. Erityisesti kiinnostuksen kohteena ovat ne integraatioprosessit, joissa socialisaatio- ja kvalifikaatiovaatimukset eivät ole toteutuneet toivotulla tavalla (emt. 184).

Sosiaalipedagogiikassa kasvatuksen päämäärinä korostetaan yhteiskunnallista subjektiivutta, osallisuutta ja elämänhallintaa. Hämäläisen (2007) mukaan näkökulma pohjautuu sivistysteoriaan, jossa sivistys ymmärretään ihmisen kehityspotentiaaliin perustuvaksi kasvuprosessiksi, joka mahdollistaa ihmisen itsekasvatuksen eli oman elämänhistorian ja kokemusten reflektoinnin ja ymmärtämisen sekä tietoisien vaikuttamisen omaan elämänkulkuun. Ihanteena on autonominen, kypsästi harkitseva, vastuuntuntoinen ja järkeä käyttävä ihminen. (emt. 180, 184.)

Sosiaalipedagogisen ajattelu- ja toimintaperinteen syntyyn ja kehitykseen ovat vaikuttaneet kysymykset modernin yhteiskunnan kansalaisuudesta, kansalaisuuteen kasvamis-

ta ja kansalaiskasvatuksesta. Näin ollen se kytkee nuorisokasvatuksen kansalaiskasvatuksen ja kansalaisuuteen kasvamisen kysymyksiin. (Hämäläinen 2007: 173-174.) Kansalaiskasvatuksessa on kyse kansalaistoiminnassa ja –vaikuttamisessa tarvittavien valmiuksien edistämisestä. Sen avulla tuotetaan kansalaismoraalia, joka on demokraattisen yhteiskuntaelämän edellytys. Kansalaisilta edellytetään kriittisyyttä, osallistumista ja omien etujensa valvontaa. Nuorisokasvatuksen teoriaan kuuluvat täten myös osallistumisen ja sen edellytysten teemat. (emt. 176.)

3.2 Pedagoginen suhde omahoitajatyön perustana

Hämäläisen (2007: 174-175) mukaan kasvatus on ensisijaisesti välitöntä vuorovaikutusta, mutta siihen liittyy myös toimintaa, joka tähtää kasvun ulkoisten esteiden poistamiseen. Kasvatusteoria jäsentää erityisesti välittömänä vuorovaikutuksena tapahtuvaa toimintaa ja sen ehtoja. Kasvatusteorian yksilöprosesseihin liittyvän teorian ytimessä on kahden persoonan välisessä dialogisessa vuorovaikutuksessa muodostuva pedagoginen suhde, jonka tavoitteena on aina luoda edellytyksiä ihmisenä kasvamisen pohjalla oleville yksilöllisille oivalluksille ja kokemuksille.

Hämäläinen (2007: 174) jakaa nuorisokasvatuksen perusmuodot nuoren yksilölliseen kohtaamiseen ja nuorisoryhmätyöskentelyyn. Ensimmäisessä muodossa nuorisokasvatus on nuoren tukemista hänen ikävaiheeseen kuuluvissa yksilöpsykologisissa kehitystehtävissään. Työskentely yksilöllisissä kohtaamisissa edellyttää pedagogisen suhteen luomista ja liikkumista vaikuttamispyrkimysten ja nuoren itsemääräämisen välisessä jännitteessä. (emt. 177.)

Pedagogiseen suhteeseen liittyy vuorovaikutuksen osapuolten välinen jännite, sillä kasvatti on yhtä aikaa itseään vapaasti määrittävä subjekti ja subjektiutta synnyttävän kasvatuksellisen toiminnan osapuoli. Kasvattajan tehtävä on ohjata ja haastaa kasvatti tietynlaiseen muutokseen, mutta toisaalta hänen on annettava tilaa kasvatin spontaaniudelle ja ainutlaatuisuudelle. Kasvatti puolestaan asettuu kasvattajan ohjattavaksi ja vaikutuspyrkimyksille alttiiksi, mutta toisaalta itsenäistymiskehitykseen kuuluen hän vastustaa ohjausta ja määrittää itse aktiivisesti itseään ja maailmaansa. (Hämäläinen 2007: 177.)

Pedagogisessa suhteessa kyse on luovasta vuorovaikutuksesta, joka perustuu vapaaehtoisuuteen ja keskinäiseen luottamukseen (Hämäläinen 2007: 178). Suhteeseen ei voida

pakottaa, vaan se perustuu aitoon dialogiin, jossa ihmisen persoonallisuutta, arvokkuutta ja itsemääräämistä kunnioitetaan. Pedagogisessa suhteessa ihminen etsii dialogin avulla elämäntutsumustaan ja tekee itse elämäänsä liittyvät valinnat. Ihmistä tulee tukea erityisesti kokemustensa vastaanottamisessa ja niiden pohdiskelevassa arvioinnissa niin, että hän samalla tulee yhä kykenevämmäksi ottamaan vastuuta arkipäivästään, yhteisöstään ja yhteiskunnastaan yhdessä toisten kanssa. (Timonen-Kallio 2007: 60.)

Hämäläisen (2007: 178) mukaan Freire määrittelee pedagogisen suhteen dialogiksi, jossa ihmiset alkavat tiedostaa uudella tavalla todellisuutta ja ymmärtää uudesta näkökulmasta mahdollisuuksiaan vaikuttaa elinoloihinsa ja elämäntutkuunsa. Pedagogisessa suhteessa tukijana tai auttajana oleva henkilö haastaa suhteen toisen osapuolen dialogiseen vuorovaikutukseen, jossa toinen henkilö kohdataan ainutlaatuisena, erilaisena ja pohjimmiltaan tuntemattomana. Tämä toiseuden kohtaaminen herättää kriittistä tietoisuutta myös omasta toimijuudesta. Pedagogisen suhteen kohtaamisissa konfliktit ovat aina haaste dialogin molemmille osapuolille ja ne myös kehittävät molempien valmiuksia. (Timonen-Kallio 2007: 61.) Tavoitteena on, että ihmiset kasvavat oman elämänsä subjekteiksi (Hämäläinen 2007: 178).

Hämäläisen (2007: 178) mukaan pedagogisessa suhteessa kasvattajalla on mahdollisuus vahvistaa nuoren rationaalisuus- ja luovuspotentiaalia sekä itsenäistä harkinta- ja arvostelukykä. Edellytyksenä on argumentoivan suhteen muodostaminen, eli dialogin osapuolet noudattavat argumentoivan keskustelun sääntöjä perustelemalla omat kantansa ja vaatimalla perusteluja myös toiselta. Kasvattajan tehtävä on auttaa nuorta argumentoivaan keskusteluyhteyteen, mikäli nuori ei ole siihen tottunut.

Timonen-Kallio (2007: 55) näkee lastenkodin omahoitajasuhteen ammatillisena pedagogisena suhteena, koska käsite viittaa kasvatukseen ja kasvattaja-kasvatettava-suhteeseen ja tarjoaa tunne- ja identiteettityön ohella näkökulman omahoitajan kokonaisvaltaiseen lapsilähtöiseen työskentelyyn. Omahoitajatyön ammatillisiin lähtökohtiin on perinteisesti sisällytetty sosiaalipedagoginen ajattelu, mutta ammatillisia käytäntöjä tai menetelmiä ei ole nostettu teoreettiseen tarkasteluun. Työskentelyä on tarkasteltu enimmäkseen terapeutin hoito- ja tunnetyön sekä vuorovaikutuksen viitekehyksissä. (emt. 52.)

Omahoitajalla on merkittävä rooli työskentelyssä, jossa keskeisiä tekijöitä ovat nuoren yksilölliset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet sekä nuoren ja omahoitajan yhdessä saavut-

tama oppiminen ja edistyminen. Omahoitajan tehtävä pedagogisen suhteen aikuisena ja nuoren itsenäistymisprosessin ohjaajana on visioida, asettaa haasteita, kysyä, rohkaista ja tehdä yhteenvetoja, jotta nuoren ”oma polku” alkaa löytyä. Pedagoginen suhde herättää nuoren tietoisuuden, haastaa häntä kasvuun ja muutokseen sekä vaikuttaa nuoren elämäntavoihin. Omahoitaja on ensisijaisesti nuoren kasvun palveluksessa välittäen hänelle arvoja, jotka tekevät elämästä mielekkään ja merkityksellisen. Suhde johdat-
taa nuoria itsekasvatukseen saamalla heidät tiedostamaan mahdollisuuksia, joita heillä on vaikuttaa elämänsä kulkuaan. Omahoitajan asenteilla ja näkemyksillä nuoren elämän mahdollisuuksista on erittäin tärkeä merkitys nuorelle tilanteissa, joissa nuoreen tulisi suhtautua asianosaisena, kasvatettavana, autettavana ja oman elämänsä asiantuntijana. (Timonen-Kallio 2007: 60-61, 64.)

3.3 Vuorovaikutuksen orientaatiot ja suhdepositiot

Vuorovaikutusorientaatiolla tarkoitetaan niitä vakiintuneita vuorovaikutuksen toimintatapoja, jotka tulevat esiin muun muassa sosiaalialan asiakastyössä. Orientaatiot ohjaavat työntekijän tapaa suhtautua asiakastyön vuorovaikutustilanteisiin. Ne eivät ole pysyviä toimintamalleja, vaan vaihtelevat laajemman vuorovaikutuskulttuurin sisällä, johon puolestaan vaikuttavat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset. (Mönkkönen 2002: 11, 14.)

Mönkkönen (2002: 53) esittelee kolme erilaista vuorovaikutusorientaatiota, jotka hän nimeää asiantuntijakeskeiseksi, asiakaskeskeiseksi ja dialogiseksi orientaatioksi. Erot orientaatioiden kesken syntyvät siitä, mikä niissä on vuorovaikutuksen suunta, minkälainen on tulkinnan rakennusprosessi sekä minkälainen on positioiden ja konstruktioiden liikkuvuus. Orientaatiot ovat kehittyneet ajan saatossa ja niiden esiintyminen noudattaa edellä mainittua järjestystä. Dialoginen orientaatio edustaa siis uutta painopistettä ammatillisessa vuorovaikutuksessa, ja se näkyy myös edellä käsitellyn pedagogisen suhteen määrittelyssä. Kaikista orientaatioista silti yhä työskennellään, ja on tilanteita, joissa jokin muu kuin dialoginen orientaatio toimii paremmin.

Siirtyminen dialogiseen orientaatioon tarkoittaa, että asiakastyön vuorovaikutustilanteiden tarkastelussa korostetaan keskusteluyhteyksien ja tasavertaisen suhteen luomista. Asiakkaan ongelmien analysointi tai pelkästään asiakkaan näkökulmaan asettuminen eivät siis ole hallitsevassa asemassa. Dialogisessa orientaatioissa vuorovaikutus nähdään osapuolten vastavuoroisena suhteena, jossa molemmat vaikuttavat. Dialogilla tarkoite-

taan usein pyrkimystä yhteisymmärrykseen, mutta sitä kuvataan myös argumentoivaksi keskusteluksi, koska dialogiin katsotaan kuuluvan myös vuorovaikutuksen ristiriidat. (Mönkkönen 2002: 56-57.) Dialogisella vuorovaikutusorientaatiolla voidaan edistää molempien osapuolten täysivaltaisuutta vuorovaikutuksessa, koska sen myötä vuorovaikutussuhteen valta ja vastuu voidaan tehdä näkyviksi (emt. 16).

Mönkkösen (2002: 48) mukaan dialogisen suhteen edellytykset luodaan kunkin vuorovaikutustilanteen mahdollistamissa puitteissa, joita hän tarkastelee position käsitteen kautta. Hän tarkoittaa positiolla sosiaalisten roolien ja asemien sisällä tapahtuvaa vuorovaikutuksessa muuttuvaa asemaa. Positioiden avulla voidaan tarkastella erityisesti tilanteissa syntyvää vuorovaikutusta (emt. 14). Jokainen positio kutsuu toisen osapuolen vastaamaan jollakin vastapositiolla. Jotkin auttamis- ja kasvatussuhteen positiot voivat olla esteenä dialogisemmille positioille. (emt. 48-49.)

Sosiaalialan asiakastyön dialogisessa orientaatioissa tavoitteena ovat positiot, joissa asiakkaan osallisuus ja vastuullisuus ovat mahdollisia. Marginaalista irrottautuminen toisenlaiseen positioon ja toisenlaisen identiteetin rakentamiseen edellyttää toisenlaisten toiminnallisten vaihtoehtojen mahdollisuutta, joissa asiakkaan roolista voi irrottautua yhteisön vastuulliseksi jäseneksi (Mönkkönen 2002: 51).

Vuorovaikutusorientaatio ja positio ovat käsitteitä, joiden avulla on mahdollista jäsentää sitä, miten vuorovaikutus toteutuu konkreettisessa toiminnassa. Hyödynnän näitä käsitteitä luvussa 4.3, kun pohdin, minkälaisia positioita ohjaajan ja nuoren muodostama pedagoginen suhde tarjoaa nuoren kokemuksen käsittelyyn haastattelutilanteessa.

4 KOKEMUSTEN KUVAAMINEN HAASTATTELUSSA

4.1 Kehittämistehtävä voimaantumisprosessina

Tässä opinnäytetyössä tavoitteeni on laatia nuorisokodin ohjaajalle omaohjaajatyöskentelyn päätösvaihetta varten teemahaastattelurunko, jonka avulla ohjaaja voi kerätä nuoreltaan palautetta hänen kokemuksestaan nuorisokodissa asumisesta. Kehittämistehtäväni tähtää työntekijän laadukkaampaan työskentelyyn sekä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseen, joten työni liittyy teorian kannalta voimaantumisajatteluun. Toteu-

tus perustuu teemahaastattelun tutkimusmetodin soveltamiseen dialogisessa pedagogisessa suhteessa.

Ymmärrän voimaantumisen (engl. empowerment) prosessina, jonka avulla yksilöiden, ryhmien ja yhteisöiden on mahdollista vaikuttaa elinolosuhteisiinsa ja muuttaa niitä, saavuttaa haluamiaan asioita, kohentaa elämänsä laatua ja auttaa myös muita näissä pyrkimyksissä. Voimaantumisprosessi muodostuu kolmesta vaiheesta. Ensimmäisessä vaiheessa epätydyttävää tilannetta tarkastellaan ja hamotellaan monipuolisesti ja kriittisesti. Voimaantumisprosessin toisessa vaiheessa tilanne määritellään uudelleen ja puutteellisen tilanteen muuttamiseksi määritellään toimintamuotoja, jotka tukevat ja vahvistavat toimijoiden kykyjä, voimavaroja ja mahdollisuuksia. Vaihetta ohjaa sosiaalityön arvopohja. Kolmannessa vaiheessa epätydyttävän tilanteen ratkaisuksi määritellyt toimintamenetelmät otetaan käyttöön. Toiminnalla tavoitellaan sellaisia ratkaisuja, jotka nousevat ihmisten omista voimavaroista ja päätöksistä, ei valtakulttuurin tulkinnoista. (Hokkanen 2009: 319-320.)

Kehittämistehtäväni perustuu nuorisokodin ohjaajana työskennellessäni kokemaani epätydyttävään tilanteeseen. Merkittävä uudistus Suomen lastensuojelussa oli vuoden 2008 alussa voimaan tullut uusi lastensuojelulaki, joka korostaa lapsilähtöisyyttä ja lapsen kuulemistä. Viime vuosien lastensuojelukeskustelussa on painottunut lapsilähtöisen työskentelyn näkökulma, mikä on näkynyt kirjoituksina lasten paikasta tiedontuottajina, lapsista omien kokemustensa kertojina ja lastensuojelutyössä vakavasti otettavina toimijoina, vaatimuksina selkiyttää lapsilähtöisyyteen liittyvää ymmärrystä sekä lapsen kuulemiseen liittyvien työmenetelmien kehittämisenä. (Laakso 2009: 47-48.)

Valtakunnallisissa sijaishuollon laatukriteereissä ja sosiaaliviraston sijaishuoltoa koskevissa prosessikuvauksissa työntekijöitä ja organisaatioita ohjataan toimintansa arviointiin. Sijaishuoltoprosessin alussa, aikana ja lopussa asiakkaalta pitäisi kerätä palautetta siitä, miten sijoitetuille suunniteltu huolto toteutuu. Valtakunnallisten sijaishuollon laatukriteereiden (2004: 27) mukaan ”sijoituksen päättäminen perustuu huoltosuunnitelman yhteydessä tehtyyn tilannearvioon. Lapsen tai nuoren lähdön työstämiseen varataan aikaa ja kaikkien osapuolten kanssa keskustellaan tunteista, joita lapsen siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen herättää”.

Kriteerien mukaan sijaishuollon onnistumista ja parantamistarpeita tulee arvioida palautteen perusteella, jota sijaishuoltopaikka hankkii lapselta tai nuorelta, hänelle tärkeil-

tä ihmisiltä, yhteistyökumppaneilta sekä palvelun ostajalta. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, miten hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteet saavutettiin. Työyhteisön tehtävä on arvioida, miten laitoksen arvot ja toimintaperiaatteet toteutuivat lapsen tai nuoren hoidossa ja kasvatuksessa sekä työyhteisön ja yksittäisten työntekijöiden toiminnassa. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. 2004: 27)

Kriteerit eivät kuitenkaan määrittele sitä, miten palaute tulisi hankkia. Tarkkoja ohjeita ei ole työpaikkanikaan puolesta, vaan ohjaajat päättävät ohjaussuhteensa asiakkuusprosessikuvauksen ja laitoksessa muodostuneiden käytäntöjen puitteissa parhaaksi näkemällään tavalla. Erotyöskentelyyn kuuluu ohjaajan ja nuoren välisiä keskusteluja, joissa käsitellään sijoituksen päättymiseen liittyviä asioita ja tunteita, mutta niiden pohjalta ei kerätä systemaattisesti palautetta. Asiakasprosessin viimeinen virallinen neuvottelu on loppuneuvottelu, jossa sijoituksesta tehdään yhteenveto ja päätetään siirtymästä pois laitoksesta.

Tavoitteeni on kehittää omaohjaajalle työvälineeksi temahaastattelurunko, jota käytetään asiakasprosessin päätösvaiheessa palautteen hankkimiseen nuorisokodissa asuneelta nuorelta. Ajatuksena on, että omaohjaaja ja nuori käyvät ennen nuoren laitoksesta muuttamista loppuhaastattelun, jossa omaohjaaja pyytää ja ohjaa nuorta kertomaan, minkälainen kokemus nuorisokodissa asuminen on hänelle ollut. Keskustelun tueksi laadin ohjaajalle listan teemoista, joiden avulla hän ohjaa kertojaa kertomuksensa tuottamisessa ja jäsentämisessä. Nuoren haastattelussa kertomaa kuvausta nuorisokotikokemuksestaan pidetään hänen palautteenaan laitoksen toiminnasta.

Haastattelulla on tiedonhankinnan lisäksi kasvatuksellinen tehtävä, sillä loppuhaastattelu antaa nuorelle tilaa kertoa nuorisokodista elämänvaiheena ja tilana. Ohjaajan tehtävänä on pedagogisen suhteen viitekehyksessä auttaa haastattelurungon teemoilla ja kysymyksillä nuorta kertomaan elämävaiheestaan nuorisokodissa ja sitä kautta vastaanottamaan ja arvioimaan kokemustaan. Näin ollen loppuhaastattelu soveltuu osaksi omaohjaajatyöskentelyyn kuuluvaa identiteettityötä, jolla tarkoitetaan nuoren elämänsä tarkastelua, jossa ohjaaja vahvistaa nuoren rakentuvaa käsitystä itsestään, omasta normaalista tulevaisuudestaan ja yhteiskunnan jäsenyyteen kiinnittymisestä (Timonen-Kallio 2010: 10-11). Ohjaajan tehtävä on kerätä kertomuksesta nuorelle merkityksellisiä asioita ja tehdä niitä hänelle näkyväksi.

Voimaantumisen voidaan katsoa tapahtuvan eri tasoilla, kuten yksilö-, ryhmä- ja yhteisötasolla (Hokkanen 2009: 317). Kehittämistehtäväni tähtää sekä yksilö- että yhteisötason voimaantumiseen. Yksilötasolla haastattelurungon kehittämisen tavoitteena on tarjota työntekijälle ratkaisuvaihtoehto yhteen työskentelyprosessin vaiheeseen liittyvään tulkintaongelmaan. Näin ollen ensisijaisena voimaantujana tässä tehtävässä näen työntekijän. Koska kyseessä on vuorovaikutukselliseen suhteeseen liittyvä käytäntö, tehtävä tähtää myös asiakkaan voimaantumiseen. Näen nuoren kompetenttina asiantuntijana, joka pyydetään mukaan työskentelyyn antamaan oma näkemyksensä toiminnasta ja jonka sisäisessä elämänhallinnassa tapahtuva muutos on myös työskentelyn tavoitteena. Kehittämistehtävällä on myös voimaantumisen yhteisötasolle kohdentuva tehtävä, koska sen tarkoitus on muuttaa laitoksen toimintaa ohjattavien kokemukset paremmin huomioivaksi.

Kehittämäni työtapaperustuu sosiaalipedagogisen nuorisokasvatuksen lähtökohtiin, joita käsittelevän luvun 3. Lasten ja nuorten osallisuutta painotetaan muun muassa lastensuojelulain mukaisesti, mutta sen käytännön toteuttaminen on todellisten toimijoiden tulkintojen varassa. Kehittämistehtäväni edustaa tulkintaani siitä, mitä lapsen osallistuminen ja kuuleminen voi käytännössä tarkoittaa. Seuraavissa luvuissa kuvaan miten ja millä tavalla ratkaisuun päädyin tehtävässäni. Ratkaisuni kokeilun todellisessa työtilanteessa rajasin tämän työn ulkopuolelle.

4.2 Kokemusten muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä sijaishuollossa

Kokemukset ovat tärkeitä, sillä ihmiselle itselleen on merkityksellistä ja tärkeää, millainen kokemusmuisto tapahtumista muodostuu. Kokemukset vaikuttavat elämään, myöhempiin kokemuksiin ja valintoihin. (Kulmala 2006: 75.) Sijaishuollossa lasten ja nuorten yksilölliset kokemukset ennen sijoitusta ja heidän erilaiset persoonalliset ominaisuutensa vaikuttavat siihen, miten he tilanteet ja suhteet kokevat ja millaisiksi ne muodostuvat. (Rutter 2000, Reinikaisen 2009: 140 mukaan.) Esimerkiksi nuorisokodin toimintaperiaatteet ja –käytännöt, joille objektiivisesti arvioituina on perusteet, merkitsevät nuorille kuitenkin jotain vain sen kautta, millaisia subjektiivisia kokemuksia ne heissä synnyttävät (Reinikainen 2009: 5). Nuorten sijaishuollossa saamat kokemukset oletettavasti vaikuttavat heidän itsenäisessä elämässä selviytymiseensä.

Tietyistä rakenteellisista ja toiminnallisista kehyksistään huolimatta myös lastensuojelulaitokset ovat yksilöllisiä niin lähtökohdiltaan ja periaatteiltaan kuin toimintatavoiltaan

ja kulttuuriltaan. Niiden toimintaan vaikuttavat erilaiset ja kilpailevat intressit ja painotukset, kuten työntekijöiden yksilölliset pyrkimykset ja toiminnallinen tai taloudellinen tehokkuus, sekä työntekijöiden luonnollinen erilaisuus tavoitteiden ymmärtämisessä ja kykenemisessä toimimaan niiden mukaisesti (Anglin 2004: 176-177). Ryhmäkotien yksilölliset ominaisuudet ovat yhteydessä niissä asuvien lasten ja nuorten hyvinvointiin ja kehitykseen ja ne näkyvät sekä asukkaiden käyttäytymisessä että heidän kokemuksissaan laitoksessa asumisesta. Siksi havaintoja tai kokemuksia yhdestä ryhmäkodista ei voi yleistää koskemaan muita ryhmäkoteja. (Reinikainen 2009: 140)

Jahnukainen (2004: 319-320) toteaa, että sijaishuoltolaitoksen toiminnan vaikuttavuudessa on kyse monimutkaisesta yhtälöstä, jossa mukana ovat itse laitoksen ominaisuuksien lisäksi sijoitettavien nuorten henkilökohtaiset ominaisuudet ja taustat sekä ne yhteiskuntaan ja ympäristöön liittyvät syyt ja olosuhteet, joiden vuoksi sijoitukseen on päädytty. Reinikaisen (2009: 140) mukaan voidaan olettaa, että nämä lukuisat tekijät ovat osallisina myös siinä, millainen kokemus laitoksessa kasvamisesta nuorelle muodostuu.

Reinikaisen (2009: 4-5) mukaan on tärkeää, mikä merkitys toiminnan kohteena olevien kokemuksille annetaan ja miten kuuntelemalla saatu palaute ohjaa toiminnan kehittämistä. Kulmalan (2006) mukaan sosiaalityön tutkimuksessa on ajateltu, että sen yhtenä tehtävänä on tuoda vaikeassa asemassa olevien ihmisten elämää ja kokemuksia näkyviin, koska kenttätöissä ihmisten kertomiin tarinoihin ja niiden sanomiin ei ole aina suhtauduttu vakavasti. Tilanteet, joissa asiakkaiden tarinoita kuunnellaan, tarjoavat heille mahdollisuuden kommentoida saamaansa kohtelua erilaisissa auttamistyön instituutioissa. (emt. 77.) Fox ja Berrick (2007: 24) olettavat, että sijaishuollossa kasvavilla ja kasvaneilla lapsilla on ainutlaatuisia näkemyksiä lastensuojelun toiminnasta. He voivat antaa lastensuojelun prosesseista ja seurauksista kriittistä asiakaspalautetta, joka voi ja jonka pitäisi vaikuttaa palvelujärjestelmän arviointiin.

4.3 Omaohjaaja haastattelijana ja kertojan tukena

Kokemusten yhteistoiminnallisen käsittelyn edellytyksenä on niiden kuvaaminen jollakin tavalla. Valitsin kokemuksen kuvaamisen tavaksi haastattelun, koska puhuminen on monille luontevin tapa ilmaista omia ajatuksia ja tunteita. Myös puheen tulkitsemiseen on useimmilla valmiudet. Puhuminen omien kokemusten kuvaamisen keinona ei oletettavasti ole kaikille haastateltaville luontevin tapa ilmaista itseään. Heitä varten koke-

muksen kuvaamiseen pitäisi käyttää muita keinoja, kuten esimerkiksi piirtämistä, kirjoittamista, valokuvia, liikettä tai eleitä. Nämä kuvauksen menetelmät vaativat kuitenkin omat tulkitsemismenetelmänsä, jotta aineistosta saadaan esille mielekästä tietoa.

Hirsjärven ja Hurmeen (2008: 42) mukaan haastattelu ja keskustelu muistuttavat paljon toisiaan, koska molemmissa välitetään kielellisen ja ei-kielellisen avulla ajatuksia, asenteita, mielipiteitä, tietoja ja tunteita. Haastattelu eroaa keskustelusta siinä, että haastattelu tähtää informaation keräämiseen ja on ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa. Keskustelulle on ominaista molempia osapuolia kiinnostavien teemojen käsittely, kun taas haastattelussa keskitytään yleensä haastattelijaa kiinnostavaan aiheeseen. (emt. 42.) Puhun tässä työssä haastattelusta, koska kehittämistehtävän viitekehyksenä oleva vuorovaikutustilanne tähtää tiettyjen ohjaajia kiinnostavien nuoren kokemukseen liittyvien teemojen käsittelyyn. Keskustelusta olisi mielestäni mahdollista puhua siinä tapauksessa, että nuori itse todella haluaa keskustella aiheista ja ottaa niitä omatoimisesti puheeksi nuorisokodissa.

Hirsjärvi ja Hurme (2008: 42) kutsuvat käytännön haastatteluja ja tutkimushaastatteluja tiedonhankintahaastatteluiksi. Kehittämistehtävässäni on kyse käytännön haastattelun ja tutkimushaastattelun yhdistämisestä. Laadin puolistrukturoidun tutkimushaastattelun rungon eli teemahaastattelurungon, jota ei kuitenkaan käytetä tutkimuksellisessa tai tieteellisessä mielessä vaan käytännöllisessä tarkoituksessa laitoksen laadunarvioinnin tukena toimivan palautteen keräämiseen. Teemahaastattelun metodia on mielestäni tässä tehtävässä mahdollista hyödyntää, koska loppuhaastattelussa pyritään tuottamaan nuoren kokemukseen liittyvää tietoa myöhemmin kuvaamani temaattisen kohdennuksen avulla. (vrt. emt. 47-48.)

Haastattelu on sosiaalinen vuorovaikutustilanne, jota voidaan tarkastella vuorovaikutuksen suhdepositioiden ja orientaatioiden näkökulmasta. Haastattelun osapuolet tuovat tilanteeseen aiemmat kokemuksensa, joihin suhteutettuna haastattelu tulkitaan (Hirsjärvi – Hurme 2008: 41). Varsinaisissa tutkimuksissa tutkijan paikka pyritään yleensä tekemään sosiaalisesti neutraaliksi (Perttula 2006: 155). Sosiaalinen häivyttäminen voi olla erityisen ongelmallista ohjaajan ja nuoren välisessä haastattelussa, koska molemmat edustavat toisilleen tietynlaista elämänmuotoa ja instituutiota (vrt. emt. 141). Ohjaaja edustaa aikuisten maailmaa, josta etäännyminen kuuluu länsimaisissa kulttuureissa nuoruuteen (Hirsjärvi – Hurme 2008: 132). Ongelmaksi saattavat muodostua sellaiset oh-

jaaja-ohjattava –suhteeseen liittyvät positiot, jotka estävät dialogisen vuorovaikutuksen muodostumisen.

Ongelman ratkaisuna voisi olla se, että ohjaaja tiedostaa vuorovaikutuksen suhdepositioiden dynaamisen luonteen ja kutsuu nuoren haastatteluun mukaan asiantuntijaposition. Perttulan (2006: 137) mukaan tutkija voi selvittää tutkimukseen pyytämilleen ihmisille, miksi juuri heidän kokemuksensa ovat tutkimisen arvoisia, mutta ratkaisun osallistumisesta tekee jokainen henkilö itse. Haastattelijan tehtävänä on siis saada haastateltava motivoituneeksi vastaamaan. Ei riitä, että nuorilta halutaan palautetta, vaan myös heidän halukkuutensa kuvata kokemuksiaan ohjaajille on välttämätöntä. Hirsjärvi ja Hurme (2008: 132-133) korostavat, että nuoria haastatellessa on tärkeää välittää tunne siitä, että haastateltavasta ja hänen mielipiteistään ollaan todella kiinnostuneita. Nuorisokodissa asuvat nuoret ovat asiantuntijoita siinä, minkälaista kyseisessä paikassa on asua.

Tutkijan haastattelutilanteen taitoa on johdatella kertojaa hänen elävien kokemustensa suuntaan (Perttula 2006: 141). Tavoitteesta riippuen tutkimukset edellyttävät eri tavoin tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan välistä dialogia ja tutkijan kokemuskuvauksille antamaa suuntaa (emt. 155). Omaohjaajan vahvuus haastattelijana on se, että hän tuntee toiminnan viitekehyksen, jolloin nuoren ei tarvitse selittää jokaista asiaa kertoessaan nuorisokodista. Toisaalta ohjaaja ei ehkä tule kysyneeksi ulkopuolisen tutkijan ”tyhmiä kysymyksiä”, jotka voivat avata asioihin uusia näkökulmia kyseenalaistamalla itsensänselvyyksiä. Haastattelun dialogisuutta tukee se, että ohjaaja voi tarjota oman näkökulmansa asioihin ja haastaa nuoren argumentoimaan näkemystensä puolesta, mikäli näkemyseroja esimerkiksi laitoksen toimintakäytännöistä ilmenee.

Omaohjaaja tuntee myös nuoren, jolloin palaaminen nuorisokotiajan menneisiin tapahtumiin on mahdollista. Kokemuksista puhuminen saattaa herättää kertojassa sellaisia tuntemuksia, että haastattelijan on oltava tilanteessa hänen tukenaan (vrt. Perttula 2006: 155). Laitoksessa asumiseen liittyy kipeitä kokemuksia ja aiheita, jotka saattavat nousta esiin haastattelussa. Ohjaaja on tavoitettavissa, jos nuori haluaa jatkaa keskustelua tai tarkentaa tai korjata sanomiaan asioita.

Kokemusten kuvaukset on tallennettava kuvaustapaan soveltuvilla tallennusmenetelmillä, jotta kokemuksia ilmentävään tutkimusaineistoon on voitava palata. (Perttula 2006: 140.) Omaohjaajien ohjattavien määrä vaihtelee, koska nuorten sijoitusten kestot vaihte-

levat parista kuukaudesta vuosiin. Yhdellä ohjaajalla saattaa olla mahdollisuus haastatteluun esimerkiksi kerran vuodessa. Haastattelun osapuolet oletettavasti tuntevat toisensa jo etukäteen ja ohjaaja on saattanut jo aiemmin kuulla ohjattavansa teemoihin liittyvistä kokemuksista. Lisäksi muodollisuuksien välttäminen luontevoitaa haastattelutilannetta, jolloin se muistuttaa enemmän keskustelua ja on molemmille osapuolille helpommin lähestyttävä. Tämän takia haastattelun tallentamiseen mielestäni riittää, että ohjaaja tekee haastattelussa muistiinpanot keskeisimmistä asioista. Haastattelussa esiin tuotujen asioiden välitön tai pian suoritettu kirjaaminen tekee niistä arvioinnin kannalta luotettavampia.

4.4 Haastattelurungon perustana oleva aineisto

Haastattelusta tulee arviointimenetelmä kuitenkin vasta sitten, kun työntekijä tietää, mihin hän haastattelussa kiinnittää huomiota ja miksi hän kiinnittää huomiota juuri niihin asioihin. Arviointimenetelmä edellyttää myös ennalta suunniteltua merkitsemiskäytäntöä, jotta hankittuja tietoja voidaan tulkita ja niistä tehdä päätelmiä. (Kyrönseppä – Rautiainen 1993: 81.) Hirsjärven ja Hurmeen (2008: 47) mukaan teemahaastattelurungon laatiminen perustuu haastattelijan selvitykseen tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeistä osista ja oletuksiin tilanteen määävien piirteiden seurauksista siinä mukana olleille.

Reinikaisen (2009: 5) tutkimuksen ensisijaisena tarkoituksena oli tuoda nuorisokodissa asuneiden näkökulma entistä vahvemmin nuorisokotitoiminnasta käytävään ammatilliseen keskusteluun ja toiminnan kehittämiseen. Sen tavoitteena oli muodostaa mahdollisimman yksityiskohtainen ja monipuolinen kuva nuorisokodista sen entisten asukkaiden kokemana, tunnistaa ja ymmärtää keskeisimmät kokemukseen vaikuttavat tekijät sekä pohtia, minkä viestin nämä kokemukset sijaishuollolle ja laajemmin lastensuojelulle välittävät. Reinikaisen tutkimus on harvoja suomalaisia tutkimuksia, jotka keskittyvät lastensuojelulaitoksissa asuneiden nuorten kokemuksiin saamastaan huollosta.

Reinikainen (2009: 51-52) jaotteli haastatteluissa esiintyneet kokemukset seitsemään sisältöalueeseen, jotka ovat tulo nuorisokotiin ja siitä saatu ensivaikutelma, suhteet työntekijöiden kanssa, suhteet asuintovereiden kanssa, laitoksen fyysiset puitteet ja toimintatavat, koulunkäynti ja opiskelu, lähdön suunnittelu ja toteutus sekä kodin kokemus. Teemat kattavat ne nuorisokodissa elämiseen liittyvät kokemukset, joista tutkimushenkilöt oma-aloitteisesti tai haastattelijan pyynnöstä kertoivat. Teemat limittyvät,

koska niiden yhteydessä kerrotut asiat liittyvät toisiinsa. Nämä teemat muodostavat pohjan haastattelurungolleni.

Valitsin Reinikaisen tutkimuksen pääasialliseksi haastattelurungon laatimisen aineistoksi, koska se nostaa esiin tekijöitä, jotka vaikuttavat nuorisokotikokemuksen muodostumiseen. Tutkimuksen nuorisokoti on saamani kuvan perusteella toiminnaltaan hyvin lähellä kehittämistehtäväni taustalla olevaa laitosta. Suhtaudun tutkimukseen selvityksenä tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeistä osista ja oletukset tilanteen määräävien piirteiden seurauksista siinä mukana olleille.

Pösö (2004: 125) viittaa tutkimuksessaan Roger Bullockin laatimaan listaan tekijöistä, jotka perustelevat laitoshoidon tarkoituksenmukaisuutta sinne sijoitettujen lasten ja nuorten näkökulmasta. Bullockin mukaan lasten ja nuorten laitoshoidon ei tule arvioida perimmältään joko hyvänä tai huonona. Laitoksen erityisyys kokonaisvaltaisena arjen ympäristönä mahdollistaa sen, että hoito siellä on kokemuksellisesti joskus ja joissakin asioissa hyvää, joskus ja joissakin toisissa asioissa huonoa. Siitä huolimatta laitoshoidon on arvioitava. Tärkeitä kysymyksiä ovat kenelle, missä tilanteessa ja millaisilla toiminnallisilla sisällöillä laitoshoidon on tarkoituksenmukaista. (emt. 125.) Käytän myös Bullockin viisikohtaista listaa teemojen laatimisen tukena.

5 LOPPUHAASTATTELUN TEEMAT

5.1 Sijoituksen tavoitteet

Pösö (2004: 126) kirjoittaa, että Bullockin mukaan laitoksen ensisijaisten tavoitteiden tulee vastata nuorten tarpeisiin. Oleellista on, että laitoksen tehtävät ovat sellaisia, että ne vastaavat niihin tarpeisiin, joita nuorelle on syntynyt laitosta edeltävissä asuinpaikoissa. Ensisijaiset tavoitteet vastaavat laitossijoituksen aiheuttaneisiin tarpeisiin ja niiden tulee ohjata toimintaa koko laitossijoituksen ajan. Sijoituksen tavoitteet –teema on mielestäni luonteva tapa aloittaa haastattelu, koska se siirtää kerronnan ajallisesti asiakasprosessin alkuun. Siitä kerronta voi edetä kronologisesti johdonmukaisessa järjestyksessä tulohetkestä lähtötunnelmiin.

Lapsi tai nuori sijoitetaan laitoshuoltoon sosiaalityöntekijän laatiman huoltosuunnitelman perusteella. Huoltosuunnitelmaa tarkennetaan laitoksessa tehdyllä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla, johon kirjataan yksityiskohtaisemmin, mihin asioihin sijoituksella

pyritään vaikuttamaan, minkälaista muutosta halutaan saada aikaan ja miten tavoitteiden saavuttamista arvioidaan. Suunnitelma laaditaan laitoksen, sosiaalityöntekijän, lapsen tai nuoren ja tämän perheen yhteistyössä, ja sitä tarkistetaan sijoituksen aikana määräajoin hoito- ja kasvatusneuvotteluissa. (Kyrönseppä – Rautiainen 1993: 104-105.)

Fox ja Berrick (2007: 46) kirjoittavat lasten sijaishuoltokokemuksia käsittelevien tutkimusten katsauksessaan, että monille sijaishuollossa kasvaneille heidän sijoitukseensa liittyvät asiat tuntuivat epäselviltä ja he muistavat sijoitusta edeltäneen tilanteensa sekavana. Sijaishuollossa ollessaan he ovat usein tunteneet itsensä sivuutetuiksi ratkaisuja tehtäessä. Sijoituksen tavoitteiden yhteydessä ohjaaja ja nuori voivat keskustella näistä sijoitukseen liittyvistä epäselvyyksistä ja laiminlyönneistä.

Sijoituksen tavoitteiden tarkastelu kiinnittää huomion nuorena tapahtuneeseen muutokseen. Teema ohjaa kertojaa tarkastelemaan syitä laitoksessa asumiseen, mikä voi toisaalta auttaa nuoren elämään kuuluvien tapahtumien ymmärtämisessä ja hyväksymisessä mutta toisaalta nostaa keskusteluun vaiettuja puheenaiheita, joiden käsittely saattaa olla tuskallista. Haastattelijan tehtävä on arvioida sitä, kuinka paljon haastateltava on valmis asiaa käsittelemään. Teeman käsittely voi alkaa esimerkiksi kehotuksella kertoa nuorisokotiin muuttamista edeltäneestä elämäntilanteesta.

5.2 Laitoksen ja työntekijöiden toimintakäytännöt

Laitoksen ja työntekijöiden toimintakäytännöistä kertominen kohdistaa huomion laitoksen arkeen. Bullockin listan mukaan laitoksessa tarvitaan jonkinlaista yksimielisyyttä nuorten ja henkilökunnan välillä siitä, mitkä ovat laitoksen tavoitteet ja miten niitä toteutetaan. Henkilökunnalla tulee olla vakaumus laitoshoidon vahvuuksista samoin kuin tietoisuus laitoshoidon heikkouksista ja väärinkohtelun mahdollisuuksista. (Pösö 2004: 126.) Teeman tarkoitus on antaa haastateltavalle tilaa kertoa näkemyksensä siitä, miten työntekijöiden pitäisi toimia, jotta laitos tuntuisi asukkaista turvallisemmalta ja jotta heidän mielipiteensä huomioitaisiin paremmin heihin liittyvistä asioista päätettäessä. Teeman käsittely antaa ohjaajalle tilaisuuden selittää ja perustella käytäntöjä, mikä tavoittelee yhteisymmärryksen muodostumista.

Reinikaisen (2009: 55) tutkimuksessa haastateltujen muistot nuorisokotiin saapumisesta ja laitoksen antamasta ensivaikutelmasta vaihtelivat. Kokemukseen vaikuttivat tutkimushenkilön muuttoa edeltänyt tilanne, hänen mielentilansa tulohetkellä sekä nuoriso-

kodissa järjestetty vastaanotto. Suurin osa tutkimushenkilöistä oli jännittänyt muuttoa, johon liittyi sekä epävarmuuden että toiveikkuuden tunteita. Ohjaajien toiminta vaikutti nuorten asettumiseen siten, että lämminhenkinen ja yksilön huomioiva vastaanotto, jossa nuorta ei jätetty yksin, koettiin yleensä asettumista helpottavana. Asiapitoinen ja nuoren itsekseen jättävä vastaanotto koettiin jossain määrin tylyksi.

Reinikaisen analyysissa tulovaihe ja ensivaikutelma eivät ymmärtääkseni olleet merkittävimpiä tekijöitä yleiskokemuksen syntymisen kannalta. Aihe kannattaa silti mielestäni käsitellä, koska sitä kautta avautuu nuoren näkökulma ohjaajien toimintaan asiakasprosessin ensivaiheessa. Nuorta voi pyytää kertomaan oman kokemuksensa tästä vaiheesta.

Bullockin mukaan nuorten ja henkilökunnan kulttuurien ei tulisi eriytyä toisistaan liiaksi. Siksi tarvitaan sellaisia laitostoiminnan muotoja, jotka antavat nuorille vaikutusmahdollisuuksia ja tilaisuuksia ymmärtää aikuisten toimintaa ja tavoitteita. Tuossa tehtävässä sekä nuorten keskinäisten että nuorten ja henkilökunnan välisten toimintojen laajuus ja monimuotoisuus ovat keskeisiä. (Pösö 2004: 126.)

Reinikaisen (2009: 79) haastatteleminen kokemukset nuorisokodin arjen käytännöistä eivät vaihdelleet yhtä paljon kuin esimerkiksi kokemukset työntekijöistä. Joidenkin sääntöjen ja toimintatapojen järkevyydestä oli erimielisyyttä, mutta suurin osa piti niitä kohtuullisina. Sääntöjen rajoittavuuden kokemiseen vaikutti nuorisokotia edeltäneiden asuinpaikkojen säännöt. Nuorisokodin arkiseen toimintaan liittyvistä kokemuksista nousivat esiin lisäksi yhteiset retket, tilojen sijainti ja kodikkuus sekä laitoksen arvostaminen. Nuorisokodissa asumiseen liittyi joillakin tutkimushenkilöillä häpeää ja leimautumisen pelkoa.

Turvallisuus oli monelle Reinikaisen tutkimukseen osallistuneelle nuorisokodin tärkein ominaisuus verrattuna omaan kotiin tai kasvattikotiin. Osalle nuorisokodissa ei syntynyt turvallisuudentunnetta, vaan he kokivat olonsa siellä ahdistuneeksi ja uhatuksi. Tähän vaikutti sekä oma muuttoa edeltänyt psyykinen huonovointisuus että asuintovereiden aiheuttama ahdistava ja uhkaava ilmapiiri. Useat tutkimushenkilöt kokivat, että työntekijät eivät huomanneet tai puuttuneet riittävän vahvasti asukkaiden keskinäisiin riitoihin ja kiusaamiseen. Fyysisen turvattomuuden kokemukset eivät kuitenkaan kenenkään kertomassa liittyneet suoranaisesti työntekijöihin. (Reinikainen 2009: 74-76.)

Nuorten osallisuus laitoksessa yhdistetään yleensä hoito- ja kasvatusneuvotteluihin sekä asukaskokouksiin, joissa päätetään nuoren elämään vaikuttavista asioista. Reinikaisen tutkimuksessa moni haastateltu kertoi, että oli voinut nuorisokodissa asuessaan vaikuttaa ainakin jossain määrin omiin asioihinsa ja laitoksen käytäntöihin. Esiin tuli kuitenkin myös kokemuksia siitä, että nuoria koskeneista asioista päätettiin heitä kuulematta tai että osallistuminen oli ollut näennäistä. (Reinikainen 2009: 77.)

Reinikainen (2009: 79) päättelee, että säännöt ja käytännöt eivät takaa turvallisuudentunnetta ja kokemusta osallisuudesta. Jotkut tutkimushenkilöt kokivat, että oma tunne ja ajatusmaailma jäi jossain määrin yhteisten kasvatus- ja toimintakäytäntöjen varjoon.

5.3 Suhteet työntekijöiden ja asuintovereiden kanssa

Työntekijöiden kanssa muodostuneet suhteet on keskeisimpiä aiheita koko haastattelussa, koska kyseisillä suhteilla on suuri merkitys yleiskokemuksen syntymiseen. Lasten ja nuorten tyytyväisyys sijaishuoltoon on yhteydessä heidän ja heistä huolehtivien aikuisten välisiin suhteisiin. Itsensä hyväksytyksi kokemisen merkitystä korostetaan ja aikuisten suhtautumisella on kyseisen kokemuksen syntymisessä suuri vaikutus. (Reinikainen 2009: 55.) Teeman yhteydessä on olennaista käsitellä omohjaajasuhdetta.

Reinikaisen (2009) tutkimuksessa haastateltujen työntekijöihin liittyvät kokemukset vaihtelivat huomattavasti. Lähes kaikki tutkimushenkilöt kokivat, että työntekijöillä oli ratkaisevampi rooli nuorten ja aikuisten välisten suhteiden luomisessa. Parhaimmillaan tutkimushenkilöllä oli pelkästään myönteisiä kokemuksia suhteestaan työntekijöihin. Monet arvostivat sitä, että työntekijät antoivat aikaansa, kuuntelivat ja auttoivat konkreettisissa asioissa. Työntekijän osoittama luottamus ja yksilöllinen huomio koettiin tärkeinä asioina. (emt. 57-58.)

Työntekijöihin liitetyt kielteiset kokemukset liittyivät etenkin ymmärtämättömyyteen ja välittämisen puutteeseen. Pääasiassa kielteisiä kokemuksia kuvanneiden tutkimushenkilöiden mukaan työntekijät eivät yrittäneet ymmärtää heidän tunteitaan ja ajatuksiaan, jolloin he myös itse pysyttelivät työntekijöistä tunnetasolla etäällä. Osa olisi halunnut, että työntekijät olisivat tehneet aloitteen nuoren pahasta olostapuhumisesta. Kielteiset kokemukset liittyivät myös muun muassa työntekijöiden yksioikoiseen ja epäluottavaan suhtautumiseen sekä epäyksilölliseen, puolueelliseen ja epäoikeudenmukaiseen kohteluun. (Reinikainen 2009: 58-60.)

Näiden ääripäiden väliin sijoittuivat työntekijät neutraalimmin kokeneet tutkimushenkilöt, jotka esimerkiksi kertoivat tulleen pääasiassa toimeen työntekijöiden kanssa, mutta jolle ei muodostunut merkityksellisiä tai läheisiä suhteita heihin. Työntekijöihin ryhmänä saatettiin suhtautua ristiriitaisesti, koska joistakin työntekijöistä pidettiin ja toisista ei. (Reinikainen 2009: 60-61.)

Reinikaisen tutkimushenkilöiden kertomuksissa tietyt työntekijöiden toiminta- ja suhtautumistavat esiintyivät nuorten ja työntekijöiden välisten suhteen muodostumisesen kannalta merkittävimpinä. Ensinnäkin tutkimushenkilöt arvostivat sitä, että työntekijä kertoi itsestään ja omista asioistaan ja että hän näytti tunteensa ja inhimillisyytensä. Tämä osoitti, että työntekijä oli aidosti oma itsensä. Toiseksi hyvä työntekijä osoittaa välittävänsä nuoresta muutenkin kuin ammattinsa puolesta. Tutkimushenkilöiden itsetuntoa kohotti kokemus siitä, että he ovat työntekijälle tunnetasolla tärkeitä. Kolmanneksi tutkimushenkilöt arvostivat työntekijän kykyä kohdella heitä yksilöllisesti. (Reinikainen 2009: 148-149.)

Neljänneksi työntekijöiden osoittama luottamus nuorta kohtaan lisäsi tutkimushenkilöiden itseluottamusta ja tulevaisuudenuskoa. Viidenneksi työntekijä luo turvallisuuden tunnetta suhtautumalla vakavasti nuorten kokemaan kiusaamiseen ja turvattomuuteen ja puuttuu syrjintään ja riitatilanteisiin. Kuudenneksi työntekijä suhtautuu joustavasti käytäntöihin ja periaatteisiin, minkä hän osoittaa käyttämällä yksilö- ja tilannekohtaista harkintaa sääntörikkomuksissa. (Reinikainen 2009: 150-151.)

Työntekijöihin muodostettujen suhteiden käsittelyyn liittyy mielestäni useita ongelmia. Teeman yhteydessä nuorella on tilaa kertoa mielipiteitään nuorisokodin ihmisistä, mikä voi olla kuormittavaa haastattelevalle ohjaajalle. Nuori pääsee kritisoimaan ohjaajaa ja hänen työkavereitaan, jolloin ohjaaja joutuu tilanteessa päättämään, miten vastaa kritiikkiin. Reinikaisen (2009: 57) tutkimuksessa tuli esiin, että omahoitajasta ei välttämättä tule nuorelle läheisin työntekijä, vaikka suhteen muodostumiselle varataan erityisiä resursseja. Nuori ei välttämättä pysty kasvotusten kertomaan omaohjaajalleen rehellisesti, mitä mieltä on hänen työskentelystään tai heidän suhteestaan. Toisaalta nuori voi purkaa haastattelussa pettymystään ja mitätöidä yhteisen työn merkityksen. Vaikuttaa siltä, etteivät haastattelun arat aiheet koske pelkästään nuorta. Aiheen käsittely on silti tärkeä edellä mainituista syistä.

Reinikaisen (2009: 64-68) tutkimuksessa myös kokemukset asuintovereista vaihtelivat suuresti. Kaiken kaikkiaan suhteet asuintovereiden kanssa eivät esiintyneet haastateltujen kertomuksissa niin merkityksellisenä asiana kuin suhteet työntekijöiden kanssa, mutta laitoksessa asuva nuorisoryhmä oli kuitenkin tärkeä sen ilmapiirin kannalta. Parhaimmillaan nuoret saivat toisistaan tukea ja elinikäisen ystävän. Pahimmillaan asuintovereita pelättiin.

Laitoksen sisäinen nuorten kulttuuri vaikuttaa laitoksen toimintaan. Vertaisryhmä voi olla nuorelle merkittävä tuen lähde, mutta se voi myös vaikuttaa hyvin kielteisesti hänen elämäänsä esimerkiksi kiusaamisen kautta. Nuorten kuvaamat kokemukset voivat auttaa ohjaajia tunnistamaan kiusaamistilanteita ja puuttumaan nuorten välisiin suhteisiin. Ne voivat myös antaa vihjeitä siitä, miten nuorten myönteisten vertaissuhteiden muodostumista voidaan tukea laitosisuhteissa.

5.4 Voimavarat tulevaisuuden varalle

Bullockin mukaan nuorten tulisi saada selviä välineellisiä taitoja laitospäivänsä aikana. Tällaiset taidot voivat liittyä niin koulutukseen kuin arkielämään. (Pösö 2004: 126.) Kuten jo aiemmin kävi ilmi, nuorisokodeissa hoidon ja kasvatuksen yhtenä olennaisena tavoitteena on, että nuori saavuttaa sellaiset tiedot ja taidot, joiden avulla hän nuorisokodista lähdettyään kykenee asumaan yksin itsenäisesti tai asumisharjoittelussa. Arkielämän tiedot ja taidot liittyvät muun muassa terveyteen, kodinhoitoon, ruuanlaittoon, erilaisissa palveluissa asiointiin sekä omien talousasioiden hoitamiseen (esim. Timonen-Kallio 2010).

Haastattelussa nuorta voisi pyytää kertomaan, millaisia taitoja ja tietoja hän kokee saaneensa sijoituksen aikana ja kokeeko hän, että hän on niiden puolesta valmis itsenäiseen elämään. Aihetta käsitellessä olisi myös syytä kysyä, millaisia taitoja ja tietoja nuori olisi halunnut saada. Koska haastattelu on tarkoitettu sijoittuvan asiakasprosessin päätösvaiheeseen, ei välttämättä nuoren viimeiseen päivään laitoksessa, se voi nostaa esiin tietoja tai taitoja, joita nuori ja omaohjaaja ehtivät vielä opettelemaan ennen muuttoa. Vaihtoehtoisesti esille nousseita asioita voi välittää esimerkiksi asumisharjoittelun ohjaajan tietoon.

Yksi lapsen kehityksen arvioinnin kohde sijaishuollossa on koulunkäynnin sujuminen (Kyrönseppä – Rautiainen 1993: 86). Laitoksen tehtävä on tukea asukkaitaan koulutuk-

sen ja työn saamisessa. Sijaishuollossa kasvavilla ja kasvaneilla koulu- ja opiskelukokemukset ovat usein melko kielteisiä. Heillä on keskimääräistä useammin oppimisvaikeuksia, heikko koulumenestys ja keskeytyksiä koulutuksessa. Reinikaisen haastatteleminen henkilöiden kertomuksissa oli yleistä, että nuorisokodissa heidän koulunkäyntiään valvottiin mutta ei varsinaisesti tuettu. Osa koki koulu- ja työkokeilut vain muodollisuuksiksi, jotka piti hoitaa hallinnollisista syistä. Koulunkäynnin ja opiskelun esteiksi koettiin myös opiskelun vaativuus, kiusaaminen sekä oma henkinen pahoinvointi. (Reinikainen 2009: 79-83.)

Nuorisokodin toiminnan näkökulmasta kiinnostavaa on, miten se voisi tukea paremmin nuoria heidän opinnoissaan ja työelämään siirtymisessä. Haastattelussa on syytä keskustella siitä, miten nuoren opinnot tai työnteko ovat sujuneet nuorisokodissa asumisen aikana. Nuorta voisi pyytää kertomaan, mitkä tekijät hänen tapauksessaan ovat tukeneet tai estäneet koulussa tai töissä käyntiä.

Nuorisokodista lähtö voi tapahtua monella tavalla. Suuntia on karkeasti katsottuna kolme: itsenäiseen elämään (lasken myös asumisharjoittelun tähän, vaikka se kuuluisikin sijaishuoltolaitoksen organisaatioon), toiseen sijaishuoltopaikkaan tai kotiin. (vrt. Reinikainen 2009: 85.) Joka tapauksessa nuorisokodista lähdetään hyvin nuorena, sillä huostaanotto purkautuu viimeistään silloin, kun huostaanotettu täyttää 18 vuotta. Tämän jälkeen kunnalla on velvollisuus järjestää sijaishuollossa olleelle jälkihuolto, mutta sekin päättyy viimeistään henkilön täytettyä 21 vuotta. Jälkihuolto on nuorelle kuitenkin vapaaehtoista. (Lastensuojelulaki 2007/417, 75 §.)

Sijaishuollon päättyminen aiheuttaa nuorissa usein pelkoa ja epävarmuutta. Yleinen kokemus on, että itsenäiseen elämään ei olla vielä valmiita. Tämän takia itsenäistymisprosessin suunnitelmallisuus on tärkeää. Nuorisokodista lähtemisen valmistelussa mietitään, minne ja milloin nuori laitoksesta muuttaa, miten muutto järjestetään ja kenen kanssa nuori mahdollisesti muuttaa yhteen. Joissakin tapauksissa lähdön syy on tärkeä osa valmistelua. Esimerkiksi Reinikaisen tutkimuksessa osalle laitoksesta toiseen sijaishuoltopaikkaan siirtyneille syyt muuttoon jäivät epäselviksi, jolloin he kokivat pois joutumisensa vääryytenä. (Reinikainen 2009: 84-87.) Nuori ja ohjaaja käsittelevät oletettavasti muuttamiseen liittyviä asioita useita kertoja itsenäistymisprosessin alettua, mutta haastattelu tarjoaa tilaisuuden käsitellä erityisesti niitä kokemuksia, joita päätösvaiheeseen liittyy.

Laaksonen (2004: 11) kirjoittaa, että nuori tarvitsee itsenäistymisensä tueksi tuttua ja luotettavaa aikuista, jolta on lupa pyytää apua. Nuoren on koettava, että hänen hyvinvoinnistaan ollaan yhä kiinnostuneita. Sijaishuollossa itsenäistymisprosessiin liittyy lisäksi mahdollisen laitostumisen purkamista ja lisääntynyttä elämisen opetteluun uudessa elinympäristössä. Laakson (2009: 231) lastenkotityön tutkimukseen liittyvissä haastattelussa työntekijät kertoivat lasten yksinäisyyteen ja aikuisten puuttumiseen liittyvästä huolestaan, joka heräsi erityisesti silloin, kun lapsen elämässä tapahtui jotain yllättävää ja traagista. Joillakin lapsilla ei ollut lastenkodin työntekijöiden lisäksi muita aikuisia lähipiirissään, jotka voisivat lohduttaa ja tukea.

Itsenäistyvän nuoren loppuhaastattelussa myös lähipiiriin kuuluvien aikuisten kartoitus on paikallaan. Sosiaalinen verkko voi toimia merkittävänä tuen lähteenä ihmiselle. Kartoitus voi paljastaa työntekijälle nuoren mahdollisen tulevaisuuden tuen tarpeen, jolloin on vielä mahdollista yhdessä pohtia ratkaisuja tuen järjestämiseksi. Mikäli nuori siirtyy jälkihuoltoon nuorisokodin yhteydessä olevaan asumisharjoitteluun, voidaan teeman käsittelyssä esiin tulleiden haasteiden voittamiseksi vielä työskennellä muutonkin jälkeen.

5.5 Yleiskokemus

Pösö (2004: 125-126) kirjoittaa, että Bullockin mukaan nuorten pääasiallisten kokemusten tulee kertoa siitä, että laitos on antanut heidän elämälleen jotakin sellaista myönteistä, mitä he eivät olisi muualla, esimerkiksi kotona asumalla, saaneet. Lisäksi nuorten tulee kokea henkilökunta päärooliltaan huolta pitävänä.

Jokaisella nuorisokodissa asuvalla nuorella on yksilölliset kokemukset siitä, mistä he ovat jääneet paitsi ja mitä he eniten tarvitsevat toipuakseen ja selvitäkseen. Nämä kokemukset vaikuttavat siihen, minkälaisia toiveita ja odotuksia nuorilla on sijoituksena suhteen. Yksilölliset erot lähtökohdissa puolestaan aiheuttavat sen, että sama laitos voidaan kokea hyvinkin monella tavalla. Reinikainen päättelee, että nuorisokodin yleiskokemukset seuraavat siitä, miten nuorisokoti on onnistunut vastaamaan nuoren yksilöllisiin tarpeisiin. (Reinikainen 2009: 152, 156.)

Reinikainen (2009: 47-48) muodosti tutkimuksessaan haastateltujen kertomusten pohjalta kuusi yleiskokemustyyppiä, jotka kiteyttävät henkilön kokemukset nuorisokodista. Hän nimesi ne tutkimushenkilöitä lainaten painajaiseksi, rangaistuslaitokseksi, paikaksi

asua, turvasatamaksi, uudeksi maailmaksi sekä ihanaksi, oikeaksi kodiksi. Nuorisokodin painajaiseksi kokeneilla henkilöillä oli laitoksesta pääasiassa erittäin kielteisiä kokemuksia. Heillä ei muodostunut työntekijöihin eikä asuintovereihin lämpimiä suhteita ja he voivat nuorisokodissa henkisesti vielä huonommin kuin sinne muuttaessaan. Samaten nuorisokodin rangaistuslaitokseksi kokeneilla oli pääasiassa kielteisiä kokemuksia laitoksesta, mutta ne liittyivät enimmäkseen sääntöihin ja käytäntöihin.

Edellisiä neutraalimpi suhde nuorisokotiin oli henkilöillä, joiden yleiskokemuksen tyyppi oli paikka asua. He eivät erityisemmin viihtyneet nuorisokodissa, mutta eivät kokeneet sitä ahdistavanakaan. Pääasiassa he suhtautuivat laitokseen kriittisesti, mutta osa koki sen jopa myönteisenä paikkana, ei kuitenkaan kotina. Sen sijaan tutkimushenkilöillä, jotka kokivat nuorisokodin turvasatamaksi tai uudeksi, oikeaksi kodiksi, oli pääasiassa tai ainoastaan myönteisiä kokemuksia. Oman ryhmän muodostivat tutkimushenkilöt, joille nuorisokoti edusti uutta maailmaa. He muuttivat 70-luvulla maaseudulta ankarista kasvattikodeista kaupunkiin suorittamaan ammattitutkintoa ja kokivat muutoksen vapauttavana. (Reinikainen 2009: 49.)

Reinikainen (2009: 90) määrittelee tutkimuksessaan kodin kokemuksen siten, että tutkimushenkilö asettui ja kotiutui nuorisokotiin, tunsu kuuluvansa sen yhteisöön ja arvosti sitä. Lisäksi tutkimushenkilö piti työntekijöistä ja tunsu, että he pitivät hänestä. Asuintovereidensa kanssa hänellä oli vähintään neutraalit suhteet. Haastateltu sai halutessaan olla nuorisokodissa rauhassa ja siellä oli pääasiassa hyvä ja levollinen olo. Kertojalla saattoi olla nuorisokodista kielteisiä kokemuksia, mutta ne eivät olleet hänelle yhtä merkityksellisiä kuin myönteiset kokemukset ja tyytyväisyyden aiheet. Nuorisokodin lisäksi haastateltu saattoi kokea kodikseen yhtäaikaan myös jonkin muun paikan.

Reinikainen (2009: 90-91) nostaa esiin kaksi ominaisuutta, jotka ovat yksinään välttämättömiä mutta eivät riittäviä kodin kokemuksen syntymiselle. Ensimmäinen asuinpaikan on oltava kodinomainen ja toiseksi sen on tunnettava turvalliselta. Lisäksi kodin kokemuksen näyttivät haastatteluiden perusteella vaikuttavavan olosuhteet, joista nuorisokotiin muutettiin, sekä mielentila, jossa muutettiin. Tärkeimmäksi tutkimushenkilöiden kertomuksissa esiintyneeksi kodin kokemuksen ominaisuudeksi nousi kuitenkin nuorisokodin kyky vastata nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Tyytyväisyys nuorisokotiin ja kokemus sen myönteisestä merkityksestä oli yhteydessä siihen, miten laitos onnistui vas-

taamaan nuorten itse voimakkaimmiksi kokemiin psyko-sosiaalisiin tarpeisiin. (emt. 152.)

Yleiskokemus-teema toimii haastattelussa yhteenvedona. Sitä käsiteltäessä nuoren on tarkoitus verrata nuorisokodin synnyttämien myönteisten ja kielteisten kokemusten suhdetta. Nuorta voisi pyytää arvioimaan nuorisokodissa asumisen parhaita ja huonoimpia puolia ja perustelemaan näkemyksiään. Ohjaaja voi esimerkiksi esitellä kuvaukset Reinikaisen yleiskokemustyypeistä ja pyytää nuorta vertaamaan omaa kokemustaan niihin. Asteikon ääripäissä ovat tällöin nuorisokodin kokeminen pelkästään kielteisenä ja pelkästään myönteisenä.

6 ARVIOINTI

Kehittämistehtäväni tuloksena syntyneen teemahaastattelurungon (ks. LIITE 1) ensisijainen tehtävä on toimia nuorisokodin omaohjaajan työvälineenä palautteen hankkimisessa ohjattavalta nuoreltaan. Välineen kehittämisen lähtökohtana oli valtakunnallisten sijaishuollon laatukriteerien kohta, joka velvoittaa sijaishuoltopaikat keräämään palautetta asiakkailtaan. Käytännön ratkaisu palautteen keräämiseen kuitenkin puuttui työpaikaltani.

Kehittämistehtäväni oletuksena oli, että nuoren kuvausta nuorisokodissa asumisen kokemuksesta voidaan pitää palautteena. Nuorisokodissa asumisen kokemukseen näyttää vaikuttavan se, onko laitos vastannut subjektiivisesti koettuun tarpeeseen vai objektiivisesti arvioituun tarpeeseen. Jos nuorisokodin hoito ja kasvatus perustuvat pelkästään työntekijöiden arvioon tietynlaisista kotioloista ja tietyllä tavalla käyttäytyvien nuorten tarpeista, toiminta ei välttämättä vastaa nuoren itse kokemaan tarpeeseen. Tämän takia toiminnan suuntaamiseen tarvitaan myös tietoa nuoren subjektiivisesta kokemuksesta ja keinoja sen käsittelyyn. Dialoginen haastattelu voi mielestäni toimia tällaisen keinona.

Valitsin omaohjaajan ja nuoren muodostaman dialogiin perustuvan pedagogisen suhteen vuorovaikutuksen viitekehyykseksi, jossa kokemusta on mahdollista käsitellä teemahaastattelun avulla. Haastattelua varten laadin temaattisen rungon, jonka perustana käytin lasten ja nuorten sijaishuoltoa koskevia kokemuksia kartoittaneiden tutkimusten tuloksia. Runkoon valitsemani viisi teemaa kattavat aineistossani esiin tulleet kokemusten

sisältöalueet. Ne johdattavat haastateltavan kertomaan asioista, joita pidetään lasten ja nuorten näkökulmasta tärkeinä tarkoituksenmukaiselle laitoshuollolle.

Joidenkin teemojen kohdalla nousi esiin ohjaajan ja nuoren välisen suhteen tilanteelle asettamia rajoituksia. Haastattelussa nuoren tehtävä on arvioida työntekijöiden toimintaa ja heidän kanssa muodostamia suhteitaan. Haastattelija voi joutua tilanteessa asemaan, jossa hän edustaa laitosta hyvässä ja pahassa. Argumentointiin perustuvassa dialogissa ohjaajan on määriteltävä, minkälaisia kantoja esittää esimerkiksi työntekijöiden näkökulmasta.

Jotta palautetta kannattaa kerätä, sillä on oltava jonkinlainen merkitys todellisen toiminnan arvioinnin ja kehittämisen kannalta. Sekä Pösön että Reinikaisen tutkimuksissa, joita esittelin edellä, nuorten kertomuksissa nousi esiin hyvin ristiriitaisia merkityksiä koulu- ja nuorisokodille. Herää kysymys, miten ristiriitaiseen palautteeseen pitäisi suhtautua. Pösön (2004: 119-120) mukaan nuorten erilaisuus vaatii monenlaisia tapoja kuulla heitä ja ymmärtää sijoituksen tarve ja tarkoitus sekä nuorten oikeudet siinä. Koulukodissa asuneiden nuorten kuvauksissa laitoksen eri palvelumuodot mahdollistivat heille eri asioita, mikä Pösön mukaan viittaa siihen, että koulukotien kehittäminen erilaisia yksikköjä sisältäväksi kokonaisuudeksi on perusteltua. Myös nuorisokodissa kerrotut kokemukset voivat ohjata vastaavalla tavalla palvelujen kehittämistä.

Luvussa 4.2 toin esille, että sijaishuoltolaitoksen toiminnan vaikuttavuudessa on kyse monimutkaisesta yhtälöstä, jossa mukana ovat laitoksen ominaisuudet, sijoitettavien nuorten henkilökohtaiset ominaisuudet ja taustat sekä yhteiskuntaan ja ympäristöön liittyvät tekijät. Nämä lukuisat tekijät ovat ilmeisesti osallisina myös siinä, millainen kokemus laitoksessa kasvamisesta nuorelle muodostuu. Laitokselle suunnatun palautteen kannalta on ongelmallista se, miten palautteen antajien kertomuksista voidaan erottaa ne tekijät, joihin laitos voi toiminnassaan vaikuttaa. Haasteena sijaishuollon kehittämisessä nuorten tarpeisiin paremmin vastaavaksi on mielestäni siinä, että nuoret näkevät usein vasta jälkikäteen, mitkä olivat sijaishuollon aikana heidän voimakkaimmat tarpeet. Laitoksen tulisi näin ollen pystyä ennakoimaan ja tunnistamaan asiakkaidensa tarpeet tilanteissa, joissa he eivät siihen yksin kykene.

Identiteettityön näkökulmasta loppuhaastattelun tehtävänä on antaa nuorelle tilaa kertoa nuorisokodista elämänvaiheena ja tilana. Ohjaajan tehtävänä on pedagogisen suhteen viitekehyksessä auttaa haastattelurungon teemoilla ja kysymyksillä nuorta kertomaan

elämävaiheestaan nuoriskokodissa ja sitä kautta vastaanottamaan ja arvioimaan kokemustaan. Haastattelun tarkoitus on, että kertoja tarkastelee suhteitaan muihin ihmisiin ja hahmottaa itsessään tapahtuneita muutoksia. Haastattelurungon teemat kattavat ajallisesti laitoksessa vietetyn ajan ja johdattavat senhetkisen tilanteen ja tulevaisuuden näkymien arviointiin.

Haastattelu edellyttää haastateltavalta reflektiokykyä. Kaikilla nuorisokodissa asuvilla nuorilla ei välttämättä ole taitoa tai halua osallistua kokemuksensa käsittelyyn. Haastattelu voi nostaa esiin nuoren historiaan liittyviä kipeitä asioita. Haastattelun tarkoituksena ei ole aiheuttaa nuorelle tarpeetonta haittaa eikä nuorta saa painostaa asioiden käsittelemiseen. Haastateltavalla on oikeus kieltäytyä haastattelusta myös sen aikana. Sen lisäksi, että ohjaajan tehtävä on kerätä kertomuksesta nuorelle merkityksellisiä asioita ja tehdä niitä hänelle näkyväksi, hänen on myös yritettävä hahmottaa, minkälaisia tuen tarpeita nuorella saattaa jatkossa olla.

Haastattelurunkoani ei testattu tässä työssä, joten sen käyttöönotto on seuraava askel. Kehitystehtävän myötä syntynyt teemahaastattelurunko on vasta ensimmäinen versio, joka vaatii jatkossa testihaastattelujen pohjalta tehtyjä muutoksia. Ennen kuin sitä voidaan käyttää todellisten asiakkaiden kanssa, haastattelurunkoa olisi syytä testata esimerkiksi haastattelijoiden kesken roolileikkinä. Näin huomataan muun muassa, kuinka kauan runkoon perustuvat haastattelut keskimäärin kestävät, jolloin on mahdollista pohtia, pitääkö joitakin suunniteltuja alueita rajata haastattelun ulkopuolelle tai pitäisikö haastattelussa käsitellä lisäksi jotain muuta.

Haastattelurungon käyttäminen ei rajaudu nuorisokoteihin, vaan sitä voidaan käyttää muissakin sijaishuoltolaitoksissa, joista itsenäistytään. Työvälineen siirrettävyyteen liittyy välineen lisäksi sen käyttäjä. Raportissa johdatan lukijan haastattelurungon teemoihin, joten se toimii jossain määrin oppaana työvälineen käyttöön. Sen joustava käyttö edellyttää silti mielestäni välineen taustalla olevan teoreettisen viitekehyksen ymmärtämistä. Sijaishuollossa työskennellään monista koulutustaustoista käsin, joten tässä hahmoteltu työskentelytapa voi olla joillekin vieras tapa lähestyä työskentelyä.

7 POHDINTA

Tämän opinnäytteen tavoitteena oli kehittää nuorisokotiympäristöön sellainen työväline, joka tukee lapsen kuulemista ja huomioi lapset tiedontuottajina, omien kokemustensa kertojina ja lastensuojelutyössä vakavasti otettavina toimijoina. Mielestäni on tärkeää kuvata ja perustella toimenpiteet, joilla puututaan moraalisten toimijoiden käyttäytymiseen, jotta niihin ryhtyminen ymmärretään ja hyväksytään. Työskentelyn kuvaaminen julkisesti mahdollistaa avoimemman keskustelun aiheesta, mikä mahdollisesti vaikuttaa alan kehittymiseen.

Positiivisen nuorisokotikokemuksen syntyminen on kiinni monista tekijöistä ja monimutkaisista prosesseista. Laitos voi tehdä oman osansa hyvin, mutta silti olla tuottamatta tavoiteltua lopputulosta. Tästä kertovat ristiriitaiset kokemukset samoista asuinolosuhteista. Haastatteluissa kuvattuja kokemuksia on verrattava kuvauksiin laadukkaasta sijaishuollosta, jotta päästään käsiksi kehittämistä vaativiin toiminnan alueisiin.

Lastensuojelulaitoksessa uusien menetelmien käyttöön sitoutuminen voi parhaimmillaan haastaa työyhteisön vanhat rutiinit ja tuottaa uudenlaista lapsilähtöistä kohtaamista, joka vaikuttaa positiivisesti koko laitoksen toimintakulttuuriin ja vahvistaa sen yhteisöllisyyttä (Timonen-Kallio 2007: 69). Kehittämistehtävässäni oli kyse pienimuotoisesta voimaantumis- ja voimaannuttamisprosessista, jotka ovat mikroprosesseja lapsiin kohdistuvassa yhteiskunnallisessa valtaistamisprosessissa. Jatkohanke voisi olla vastaavalaisten dialogisten työskentelymenetelmien hahmottelu sijaishuollon asiakasprosessin muihin vaiheisiin ja esimerkiksi palautteen keräämiseen sijoitetun huoltajilta.

Lastensuojelulaitoshuollon työskentelyn ytimessä ovat työntekijöiden ja lasten väliset pedagogiset suhteet laitoksen arjessa. Tällainen työskentelyn hahmotus tarjoaa hedelmällisen maaperän dialogisesta vuorovaikutusorientaatiosta työskentelylle. Dialogisen työskentelyn haasteena voi kuitenkin olla vuorovaikutuksen osapuolten asettuminen positioihin, jossa kumpikin keskittyy oman toimintansa oikeuttamiseen toisen ymmärtämisen sijasta. Tästä syystä on mielestäni tärkeää etsiä työhön toimintatapoja, joilla tavoitellaan osapuolten keskusteluyhteyttä.

LÄHTEET

- Anglin, James P. 2004: Creating "Well-Functioning" Residential Care and Defining Its Place in a System of Care. *Child & Youth Care Forum* 33 (3), 175-192.
- Eronen, Tuija 2007: Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Verkkodokumentti. Päivitetty 6.9.2007. <<http://www.sosiaaliporssi.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaistu%20lastensuojelututkimus%2007.pdf>>. Luettu 22.9.2010.
- Fox, Adair – Berrick, Jill Duerr 2007: A Response to No One Ever Asked Us. A Review of Children's Experiences in Out-of-Home Care. *Child and Adolescent Social Work Journal* 24 (1), 23-51.
- Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010a. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.3.2010 <http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/d44780004a176c86bae2fa3d8d1d4668/sosv_organisaatio_100225.pdf?MOD=AJPERES>. Luettu 7.9.2010.
- Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010b. Verkkodokumentti. Päivitetty 9.6.2010 <<http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/Perheiden+palvelut/sijaishuolto/nuorisokodit>>. Luettu 7.9.2010.
- Hirsjärvi, Sinikka – Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoikkala, Susanna 2003: "Mikä on väkivaltaa, mikä ei" : työntekijöiden tulkintoja nuorten väkivallattoman käyttäytymisen tukemisesta helsinkiläisissä lastensuojelulaitoksissa syksyllä 2002. Tutkimuksia 2003:5. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Hokkanen, Liisa 2009: Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, Mikko – Pohjola, Anneli – Pösö, Tarja (toim.): *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 315-337.
- Hämäläinen, Juha 2007: Nuorisokasvatuksen teoria sosiaalipedagogisessa kehyksessä. Teoksessa Nivala, Elina – Saastamoinen, Mikko (toim.): *Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja*. Julkaisuja 73. Tampere: Nuorisotutkimusseura, 169-200.
- Jahnukainen, Markku 2004: Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen. Teoksessa Jahnukainen, Markku – Kekoni, Taru – Pösö, Tarja (toim.): *Nuoruus ja koulukoti*. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 293-330.
- Karppinen, Seija 2000: Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: Omahoitajamenetelmä. Teoksessa Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): *Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 14-20.

- Kulmala, Anna 2006: Kerrottuja kokemuksia leimatuista identiteeteistä ja toiseudesta. Acta Universitatis Tamperensis 1148. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Kyrönseppä, Ulla – Rautiainen, Juha-Matti 1993: Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY.
- Laakso, Riitta 2009: Arjen rutiinit ja yllätykset. Etnografia lastenkotityöstä. Acta Universitatis Tamperensis 1444. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Laaksonen, Sari (toim.) 2004: Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Lastensuojelu 2008. Tilastoraportti 19/2009. 29.10.2009. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2009. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos.
- Lastensuojelulaki 2007/417.
- Lastensuojelun käsikirja. 2009a. Verkkodokumentti. Päivitetty 22.4.2009. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mita_on_lastensuojelu/>. Luettu 13.9.2010.
- Lastensuojelun käsikirja. 2009b. Verkkodokumentti. Päivitetty 17.9.2009. <<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/>>. Luettu 29.10.2009.
- Levin, Claes 2004: Nuorisokodit Ruotsissa. Teoksessa Jahnukainen, Markku – Kekoni, Taru – Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 263-289.
- Myllärniemi, Annina 2006: Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisuja 7. Helsinki: SOCCA Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.
- Mönkkönen, Kaarina 2002: Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 94. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Perttula, Juha 2006: Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha – Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Vantaa: Dialogia, 115-162.
- Pukinmäen nuorisokodin laatukäsikirja. 2008. Julkaisematon lähde.
- Pösö, Tarja 2004: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Pösö, Tarja – Jahnukainen, Markku – Kekoni, Taru 2004: Koulukoti tutkimuspuheen-
vuorojen aiheena. Teoksessa Jahnukainen, Markku – Kekoni, Taru – Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 5-18.
- Reinikainen, Sarianna 2009: Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki: Yliopistopaino.

- Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) 2000: Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Timonen-Kallio, Eeva 2007: Lastenkodin omahoitajan sosiaalipedagoginen osaaminen. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 8, 51-76.
- Timonen-Kallio, Eeva 2009: Työmenetelmät ammatillisten käytäntöjen vahvistajina. Teoksessa Tanskanen, Ilona – Timonen-Kallio, Eeva (toim.): Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Oppimateriaaleja 44. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Timonen-Kallio, Eeva 2010: Umbrella-käsikirja. Itsenäisen elämän ABC. Oppimateriaaleja 50. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Törrönen, Maritta 1999: Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit. 2004. Laituri-projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

TEEMAT JA ESIMERKKIKYSYMYKSET

SIJOITUKSEN TAVOITTEET

- Minkälaisessa elämäntilanteessa muutit nuorisokotiin?
- Miten päädyit nuorisokotiin?
- Minkälaisia tavoitteita sijoitukselle aluksi asetettiin?

LAITOKSEN JA TYÖNTEKIJÖIDEN TOIMINTAKÄYTÄNNÖT

- Minkälaista oli muuttaa nuorisokotiin? Mitkä asiat kokemukseen vaikuttivat?
- Mitä muistat alkuajasta nuorisokodissa?
- Miten ohjaajat ottivat sinut vastaan?
- Minkälaiset ovat talon säännöt ja käytännöt mielestäsi olleet?
- Mistä tavoista tai perinteistä olet/et ole pitänyt?
- Minkälaista talossa on ollut asua turvallisuuden näkökulmasta?
- Minkälaisia mahdollisuuksia sinulla on ollut vaikuttaa laitoksen arkeen?
- Minkä asioiden suhteen ohjaajat (eivät) ovat olleet ymmärrettäviä?

SUHTEET TYÖNTEKIJÖIDEN JA ASUINTOVEREIDEN KANSSA

- Minkälaisia suhteita sinulle muodostui nuorisokodin ihmisten kanssa? (ohjaajat, oo, asuintoverit)
- Miten ohjaajat kohtelivat sinua?
- Saivatko ohjaajat sinut tuntemaan itsesi hyväksytyksi?
- Kuinka hyvin olet voinut luottaa siihen, että ohjaaja tekee asioissasi sinulle eduksi olevia päätöksiä?
- Minkälaiset välit sinulla on asuintovereihin?

VOIMAVARAT TULEVAISUUDEN VARALLE

- Minkälaisia arjen tietoja ja taitoja koet saaneesi nuorisokodissa?
- Minkälaisia tietoja ja taitoja pitäisi nyt opetella?
- Minkälaista tukea koet saaneesi nuorisokodissa koulunkäyntiin/opiskeluun/työssäkäyntiin?
- Mitä mieltä olet tukimuodosta?
- Miltä tuntuu lähtee?
- Miten itsenäistymisprosessiasi on tuettu?
- Mitä sinulle nuorisokodin jälkeen tapahtuu?
- Ketkä auttavat sinua, jos tarvitset jotain?

YLEISKOKEMUS

- Minkälainen kokemus nuorisokodissa asuminen on kaiken kaikkiaan sinulle ollut?
- Miten kuvailisit lyhyesti nuorisokotia?
- Missä määrin kutsuisit sitä kodiksi? (kodikkuus ja turvallisuus)